

Василь
КОСТИНЮК

Ворон 96

ГРОМОВА БАРШКА

ОБ'ЄДНАННЯ ГУЦУЛІВ ЗАХІДНЬОЇ ДІЯСПОРИ

Василь Костинюк

ГРОМОВА БАРТКА

та й інші твори

**Видавництво
"ГУЦУЛЬЩИНА"**

БОФФАЛО — 1996

Бібліотека Видавництва "Г У Ц У Л Ь Щ И Н А"
Число 3.

Обкладинка і портрет автора: Володимир Беднарський

Наклад 500 примірників

Друк: "Милосердний Самарянин"

Василь Костинюк
(1897 - 1942)

ВАСИЛЬ КОСТИНЮК І ЙОГО ДОБА

Гуцульщина дарувала Україні багато самородних талантів, які в найтяжчий час самовіддано служили народові на полі культури, мистецтва та просвіти. Одним із таких був Василь Костинюк — журналіст, літератор, громадський діяч радикального напрямку, що жив і діяв у міжвоєнний час, в далекому гуцульському селі Краснолі. Відновити це призабуте ім'я є завданням цієї книжки.

Нагадаємо, що радикальний рух в Галичині зародився в другій половині 19 століття і був спричинений станом глибокого економічного, духового і національного занепаду українського народу, який у своїй основній масі був селянським. Особливо гуцульські села, віддалені від культурних центрів, потонули в національній темряві, тут панувала неграмотність, поширювалось пияцтво, прогресував моральний занепад. Австро-угорська влада не була зацікавлена у зміні цього стану і нічого не робила для його виправлення. Зусиллям свідомих патріотів, зокрема Івана Франка та Михайла Павлика створено радикальну партію, метою якої було піднесення народу з упадку шляхом просвіти і самоорганізації. Особливо до національно-політичного пробудження спричинились товариства "Січей", ідея організації яких належала переконаному радикалові, адвокату з Коломиї, Кирилові Трильовському. На Гуцульщині його помічниками у цій справі були деякі свідомі вчителі сільських шкіл, місцеві патріоти, такі як: Юра Соломійчук-Юзенчук, Петро Шекерик-Доників та багато інших ентузіастів. В результаті "Січі", "Брацтва Тверезости", сільські читальні росли на Гуцульщині "як гриби", так що на початку Першої світової війни гуцульське село було вже більш свідомим, національно згуртованим, громадсько виробленим. Як наслідок, гуцули густо наповнили ряди Українських Січових Стрільців, УГА, а пізніше УПА. Глибоким болем відбилась поразка Визвольних Змагань у гуцульських серцях, як і поразка гуцульського повстання проти польської окупації в 1920 р. Це був кінець першого етапу радикального руху. Польська влада розгромила "Січі" і тільки за деякий час зміг відродитись радикальний рух. Наново створено Українську Соціалістичну Радикальну Партію, до якої вступає Василь Костинюк. На місці "Січей" створено сітку радикальних спортивно-освітніх організацій молоді "Каменярі". Українська Соціалістична Радикальна Партія (УРСРП) була в опозиції до Української Національної Демократичної

Організації (УНДО). Хоча методи боротьби цих партій були відмінними, кінцева мета була єдиною — визволення українського народу від польської і російської окупацій. Вплив радикальної партії на Гуцульщині був особливо поширений. З ініціативи радикалів організувалися "Селянські Спілки", господарські кооперативи, читальні, сільські бібліотеки, спортові організації, театральні гуртки, хори, тощо. У Львові виходили газети радикального напрямку "Громадський Голос", "Народна Справа", "Каменярі", до яких дописував Василь Костинюк. Така була суспільно-політична атмосфера з приходом Василя Костинюка до активного громадського життя.

Василь К о с т и н ю к народився в селі Пістинь, косівського повіту в 1897 році, батько Василя був дяком, мати Марія з Кобинів. Навчався спочатку в Косові, опісля в коломийській гімназії і перед самою війною закінчив середню освіту в брідській торговельній школі. На початку Першої світової війни батька ув'язнюють в сумнозвісному концтаборі "Талергоф", а сина мобілізують до австрійської армії, де він, як "тирольський стрілець", воював на італійському фронті. В 1920 році повертається з англійського полону до Яворова, два роки живе з батьками у Стопчатові і біля 1925 року переїжджає до Красноїлі, де батько продовжує дякувати на парафії. Згодом одружується з Пазеною Лівак, дочкою господаря із Старих Кут, вчителькою сусіднього села з Красноїлею, села Перехресне. Гуцульське село Красноїля стає для молодого подружжя не тільки осідком життя, але і тереном для самовідданої просвітянсько-патріотичної праці. Цінні спогади про ті часи і про подружжя Костинюків залишив мешканець Красноїлі Дмитро Дідушко, активіст товариства "Гуцульщина", для якого Василь Костинюк був близькою людиною.

За Дмитром Дідушком, опинившись у Красноїлі, Василя Костинюка, як члена радикальної партії, обирають членом управи товариства "Селянська Спілка" та членом управи кооперативи при спілці. Він засновує в селі спортове товариство молоді "Каменярі", освіту молоді веде за чітко визначеною програмою, яка закінчувалась "каменярським іспитом" у Косові, де головою районного товариства "Каменярі" був його друг Михайло Горбовий, бувший чотар УСС, якого в 1941 році розстріляли большевики. При товаристві був організований хор, а Василь Костинюк був його диригентом. Маючи гарний голос, він співав у церковному хорі, був бажаним і частим лектором у читальні. Великою його заслугою було відродження в 1932 році "Гуцульського театру", організованого в Красноїлі, в 1910 році, українським пись-

менником і бандуристом Гнатом Хоткевичем, що з початком війни перестав існувати. Як режисер відродженого ансамблю, він поставив такі вистави як "Верховинці", "Довбуш", "Гуцульський рік", "Данило чарівник", які йшли у Жаб'ю, Красноїлі і Косові.

Окремою сторінкою життя Василя Костинюка є його журналістично-літературна діяльність, що розпочалася в 1925 році в газеті "Голос Дяків", що деякий час виходив в Коломиї. В 1927 році Василь Костинюк разом із Іваном Волошином в Коломиї організує свій, незалежний, світський, безпартійний часопис-місячник "Український Верховинець", присвячений культурно-освітнім і господарським справам гуцулів, бойків, лемків і підгір'ян. І хоча через матеріальну скруту вийшло тільки небагато чисел, Василь Костинюк зумів проявити свій хист. Він пише і друкує передові, репортажі, нариси, новелі ("Шевченкове слово в Красноїлі", "Чому люди пишуть писанки", "Задушний дар"). У вірші "З Гуцульщини" під псевдонімом В. Будиволя висловлює кредо своєї майбутньої творчості, яке починається словами:

У нас є віра й сильна воля

Прогнать темряву з наших гір,

Щоб завитала краща доля,

Щоб клич лунав від гір до зір.

Він творить низку новель на гуцульську тематику, друкує їх у львівських газетах радикального напрямку, таких як "Громадський Голос", "Робітнича справа" та в календарях "Календар для всіх", "Приятель Народу". Пише літературною мовою та на гуцульському діалекті.

В новелях за допомогою літературного слова автор бореться з аморальністю, черствістю душі, егоїзмом у побутових відносинах на селі (новелі "Покритка", "Право"), із темнотою і неписьменністю, в новелі "Викупив", де несвідомий, темний газда пропиває з війтом всі свої гроші, щоби той звільнив дитину від навчання у школі. В новелі "На торговиці" перестерігає наївних селян перед шахраями-картярами. В новелі "Тайна політика" на прикладі з життя показує, що вихід із тяжкого стану села пролягає через освіту і партійну організацію. В новелі "На тернистому шляху" малює страхітливую картину евакуації села перед лінією фронту в час Першої світової війни. У новелі "Простибіг" співчуває бідній удовиці, що на Великдень не може своїм дітям до хати принести свяченого. Жодна болюча сторона в житті гуцульського села не залишається поза увагою автора.

Одна з кращих новель "Пригоди святого Петра", де жартівливе поєднання релігійної легенди із колоритними гуцульськими святковими звичаями є засобом для висвітлення наболілих політичних питань, таких як тягар польської окупації та початки проникнення на Гуцульщині комуністичної пропаганди. Новеля "Фельдфебер" — прекрасна картина гуцульського колориту, де старий дідो вчить колядників "плесати". "Грабар" — філософська новеля, в якій сільський грабар роздумує над тлінністю земного життя, одночасно новеля є пам'яткою добірного гуцульського діалекту. Оповідання "Газова тривога" — це спомин "прижмуреним оком" про перебування автора на італійському фронті, який він щасливо пережив, якщо не рахувати шестигодинного перебування під сніговою лявіною, про що він згадує у своїй автобіографії, яку вдалось розшукати в архіві НТШ у Львові.

Зауважимо, що в автобіографії приводяться численні псевдоніми (В.Дячок В.Будиволя, П.Задума, Іван Бідоча, Красноільський, В.Чорногірський, В.Костинів, Іван Клябука, Іван Порука, В.Гуцул, В.К.) якими, очевидно з метою конспірації, Василь Костинюк підписував свої твори.

Василь Костинюк був не тільки вправним оповідачем, але і робив спроби пера в поезії. Залишив поему "Громова бартка" — це віршована гуцульська легенда про Довбуша. У пресі розкидані численні принагідні невеликі вірші, та сатиричні калямбури — коломийки, згруповані в циклі: "До складу і прикладу", "Ніби правда, ніби байка", в яких автор ляконічно і послідовно виконує своє основне завдання, бореться із пияцтвом, темнотою, викриває головних ворогів селянина: представників польської влади та їх посібників — хруня вїгта, його писаря, жандарма, хитрого жида, облудливих агітаторів-брехунів, що наїжджають у гуцульське село на час виборів. Щоби їм успішно протиставитись, закликає до єдності, злагоди, братньої любови, будить національну свідомість. Щоби правда швидше доходила до гуцула, користується діалектом. Складається враження, що віршування авторові дається легко, наче він не пише, а відразу говорить коломийковим ладом. Тут сповна проявляється його гуцульська душа. Кожна коломийка кінчається характерним, зичливим побажанням автора, наприклад: "Най з нас кождий йде за своїм, най свого ратує, тай для добра народного най кождий працює. В кождім селі най настане об'єднане-злука до просвітньої роботи,

Ваш Іван Клябука".

В одній із останніх своїх коломийок "Часом" автор засвідчує свою глибоку любов до України, до Гуцульщини, а у вірші "Ой коби то!" наче передбачає свій трагічний кінець: "Ой коби то в таку хвилину все це написати, щоби слово ділом стало! Тодя умирати я вже можу без наріки, без жодного звука... Та ци дїждуси я того? — Ваш Іван К л я б у к а".

За свідченням Дмитра Дїдушка, Василя Костинюка несправедливо обмовили у співпраці із советами, він загинув трагічно в 1942 році, в Коломиї, його розстріляли німці.

На кінець треба згадати, що Василь Костинюк мав не менш талановитого попередника-земляка, що народився в 1889 році, в сусідньому селі Головах, Петра Шекерика-Дониківа. Самородній талант, що закінчив тільки одну існуючу в селі клясу сільської школи, під впливом вчителя, великого патріота Гуцульщини Луки Гарматія, шляхом самоосвіти став освіченою, ерудованою людиною, вїйтом в селі Жаб'є, а Гуцулія обирає його своїм послом до польського сойму. Він також займався письменством, за непровіреними даними написав понад 100 нарисів та оповідань з гуцульського життя, які бажано було б розшукати і повернути із забуття. Це, безумовно, збагатило б українську новелістику на гуцульську тематику, яка має свої гарні традиції. Василь Стефаник, Лесь Мартович, Марко Черемшина — загально визнані таланти цього жанру. І хоча новелі Петра Шекерика, Онуфрія Манчука чи Василя Костинюка за своєю літературною формою менш довершені; своєю емоційністю, глибиною відчуття гуцульської душі та карпатського колориту їм не уступають. Ця народна література зародилась у серці Гуцульщини, в таких найбільш віддалених селах як Жаб'є, Красноїля, Голови, Перехресне. Це один із проявів зростання культури і національної свідомости у колись глухому куточку Гуцульщини. Заслуга в цьому також сільських вчителів-патріотів, що тут працювали, таких як Лука Гарматій, Михайло Ломацький, їх учнів: Петра Шекерика, Василя Костинюка та багатьох інших сільських інтелігентів-патріотів.

Вїчна їм слава і пам'ять від нащадків у незалежній Україні.

Львів, 17 березня 1996

Проф. Петро Тацуняк

ГРОМОВА БАРТКА

(поема)

Вечеріло... Сонце зайшло поза гірські межі
І в останнє ще кинуло блеск — мов із пожежі...
На мить одну червоніли гори, — мов у крові,
І блистіли ясным сяйвом верхи до основи...
В таку хвилю на Буківці, як божок від грому
Стояв Довбуш, сперши плечі до старого злону...
В його душі захід сонця викликував жалі —
За літами молодими, що втікали далі...
Його бартка громовая, що силу давала
Тому лише, чия рука нею кермувала,
Блестіла в руці криваво-ясним самоцвітом,
Не тішила вже ватажка... Душа його світом
Десь блукала і шукала стежки і виходу,
Бо противник підсунувся, створив загороду...
Смоляків Потоцький вислав дві тисячі люда
І Пшилуський за ним гонить по горах усюда...
Але доки громовую Довбуш бартку має,
Не боїться він нікого — ніхто не злякає!..
Що за голову талярів дають пани много,
Це він знає не від нині... Та нема такого,
Що сягнув би по голову і не зазнав кари,
Бо Довбуша то бояться й ті, що знають чари...
Нараз рванув він пістолі і курки підводить:
— Стій, бо згинеш! Хто так скрито до мене підходить?
Чому лисом скрадаєшся? Кажи, бо між нами
Смерть вже стала!.. Перехрестись! Прощайся з верхами!..
А з гушавини старечий голос відзиваєсь:
— "Та я, Довбуше, знайомий і ти мене знаєш"...
— Виходи тут перед мене.. — загремів сердито —
Я з дідами не воюю!.. Чого ходиш скрито?..
Вийшов дід, цілий сивий, в старій одежині.
Схилив голову старечу: — "А пізнаєш нині?..
Пам'ятаєш, як ти ступав на оцю дорогу —

А я тобі заворожив у душі тривогу,
І на пам'ять оту бартку, що її тримаєш,
Подарував, як синові... Ци ти пам'ятаєш?" ...
Метнувсь Довбуш і старого діда обіймає
І до серця свого тулить, тулить, пригортає...
— Діду, голубе сивенький!.. Ти ще на цім світі?..
Гей, не гнівайся на мене, будь як сонце в літі...
Та-ж ти знаєш, що хто крадьки вміє так ходити,
Того треба з поганого пістолета вбити...
А тебе я, любий діду, вже не сподівався.
Та й про тебе то в нікого я не допитався...
Хоч я нераз за тобою таки тужив дуже,
Та не годен був до тебе допитатись, друже...
Тепер сідай коло мене, розкажуй нового,
Бо як видиш, господарем я сам, без нікого...
Зараз ватру накладемо, будемося гріти,
Бо верхами став студений вітер гомоніти.
— "А хлопці де?" — На засідці, далеко в потоці
Пшилуського очікують, а я сам на боці...
— "Добре робиш — дідо каже, — що тут пробуваєш,
І що сховки свої тайні всім не відкриваєш" ...
— Але проте, ти відшукав тут мене самого?
Ци хто тобі розказував? Підкупив'ес кого?
— "Слухай-же!.. Чому гадаєш, що я підкупляю?..
Чей-же я щодня до тебе стежечку шукаю!
Чей-же ти прийшов по міні, мою бартку маєш,
Лише, що я уже дідо, ти — орлом літаєш.
Лише, що я вже забутий, назвисько незнане,
А про тебе гомін іде, ти славний "моспане".
Та не забудь, що я віщун і багато знаю
І я всігди тебе найду, хоч і не шукаю" ...
— Може бути... Слухай діду! Лишися зі мною,
Будеш моїм дорадником, бо я як журбою
Свою душу опутаю, то так засумую, —
Що нічого вже й не виджу, й нічого не чую.

Ти сам знаєш це найліпше, що я — бажав волі
Для усіх тих, що в панщині гинуть і в неволі.
Проти кривди і визиску я хотів повстати,
Аби правом усіх людей тут у нас зрівняти.
Я месником думав бути, а не лиш опришком,
Що лиш знає грабувати, то явно то нишком...
Але якийсь ланц прокляття стягнув мої ноги
І звільнитися від нього — я — не маю змоги.
Всі наміри мої марно як сніг пропадають,
Хоч кров ллється, то гуцули стогнуть, нарікають...
Знаєш, діду, що я нераз сам собі гадаю,
Що на марно усю ту кров чужу проливаю.
Бо лиш я — один — шукаю проблиску в народі,
А всі мої хлопці ідуть, раді тій нагоді,
Що золота награбують, а часом як вп'ються,
Зараз сварку зачинають, межі собов б'ються.
Може чув'єс, що за бійку я люто караю
І як рука завинила, то й руку врубаю!
А хоть болить мене серце, то мушу карати,
А часом за дурне слово і голову стяти
І як видиш, що я тут сам, так всюди блукаю,
Бо у думках товариша жодного не маю...
Ти один, що розумієш всі мої змагання
І всі тайни душі моєї і її бажання —
Лишись дідику зі мною, будем разом жити,
Я без тебе ні один крок не буду робити...
Всміхнувсь дідо поблажливо: — "Сину, — каже, — сину!
Не лишуся я з тобою ні на одну днину.
Ти ніколи не меш знати того, що я знаю.
Бо для тебе то — закрите, що я оглідаю...
Я не прийшов у гостину... Я — прийшов судити,
Незмінний віками засуд — тут проголосити...
Мої слова будуть гіркі, як полин, гірчиця,
І заплаче твоє серце, хоч — тверде, як криця.
Пригадай-же собі сину — як ми ся здибали,

Яку раду я тобі дав? Яку мову мали?
На що бартку ти громову підоймив на брата —
І голову Дідушкову здоймив — гірш за ката?..
Знаю добре, що він давав грошей наголовник
За голову твою, синку... Але знай, що човник
В руці ткача лиш там біжить де 'го ткач кидає,
А без волі свого Творця нічо не зділає.
Але знай, що рука його, рука отамана —
Була таки закоротка, бо смерть тобі дана
Не від нього ... Ти його міг тяжко покарати, —
Але життя в свого брата — я — наказав брати! —
Та ци з него лиш одного рідна кров поплила?..
Нагадай-же, як то жінка одна голосила —
Як ти бартков чоловіка рубнув у завзяттю,
І він згинув — прошептавши: "Довбуш у прокляття"..
Ти местником хотів бути, кривди доходити —
Чи-ж ти мусів і на своїх руку підносити.
А тепер тебе сумління гризе й догризає.
А душа твоя у крові братській потопає"..
— Мовчи діду! — grimнув Довбуш — бо хоть тебе люблю,
То за такі твої слова в тій хвилі погублю!
Чого в душу мою лізеш і порпаєш рани?
Чому на твоїм язиці лиш їдь і догани?
А цю бартку — то я можу — зараз тобі дати —
І нев твою сиву голов — в один мах зчесати!..
— "Ану спробуй!" — каже дідо грізно, аж морозить.
— Що? Ти з мене ще смієшся? Враз бартку, підносишь,
І замахнув... Дідо замовк, голову згинає,
І рукою сухе ріще на вогонь кидає..
— "Рубай борше, — відзиваєсь, — чому не рубаєш?
Чому руку простягну в воздуху тримаєш?
Ти-ж найдужчий у Карпатах, а я... старовина.
Мене може легко вбити і мала дитина"..
І десь в Довбуша відвага нараз відлетіла,
Бартка в руці, але рука мов закам'яніла.

І зодригнувся ватажко. Якась чудна сила
Нараз всю його завзятість гейби підкосила.
— Слухай діду! — зачав Довбуш дідуня просити! —
Рука моя стала мертва, не можу спустити.
Пусти руку!.. А я тобі отут присягаю —
Що від тепер — праведником тебе в душі маю —
І вже можеш говорити, що лиш сам захочеш,
Бо щоб рука скам'яніла, чейже сам не схочеш
І з Довбуша покай людям — на віки зробити...
Пусти руку!.. І не бійся, вже не буду бити...
— "Можеш бити, — каже дід, — я й так ся не бою, —
Та пам'ятай!.. Перевага все буде за мною!
Клади бартку перед мене!" Нараз Довбуш чує,
В його руці по всіх жилах кров знову пульсує...
Поклав бартку... — "Сідай сину! — каже дід поважно, —
Про що хочу говорити, те — слухай уважно!..
Колись давно, дуже давно — як ще божки були,
Наші предки на цій землі — про війну й не чули,
Жили тихо і сумирно, худобу кохали,
А про якісь там нещастя ніколи й не знали.
В Чорногорі, на Говерлі, був страшний бог грому —
І не вільно було близько підійти нікому.
Лише чотири любимці до божої сили
Мали доступ. Вони за всіх жертви приносили...
І так віки проминали в гаразді, спокою,
Предки наші розростались, не знавши розбою —
Аж нараз — десь — з опівночі та від сонця сходу —
Прийшла орда якась страшна — дикого народу.
Зрабувала всі достатки, людей повбивала,
Та й оселі попалила або розметала.
І метнулись прапрадіди, стались боронити,
Але зброї в'ни не знали. Чим ворога бити?..
А тимчасом орда землю нашу забирає,
Під Говерлев наших предків перстеном стискає.
Аж почали прапрадіди громового бога

І просити і благати — Лиш ти нам підмога!
Дай нам силу, дай нам зброю ворогів прогнати —
І усі свої достатки від них відібрати!
Поглянь божку з свого трону на це наше горе!
Глянь, як орда край заляла, гей широке море...
Чи ж ти хочеш, щоб поганці й тебе зневажали?
А нас усіх як худобу у полон забрали?..
Але божок не відзивавсь на тії благання.
Не чуткий був ні на плачі, ні на нарікання.
І аж коли орда зайшла недалеко трону,
Тоді гори затряслися від страшного грому.
Блискавками став сліпити, громом убивати —
І здригнулась дика орда, стала утікати,
А божок тоді промовив: "Я громом воюю
А для народу свого дам громову зброю.
Лиш умову таку кладу: Щоб нею не вбити,
Невинного, або братську кривцю не пріллети.
Бо за кару увесь нарід в ярмі ме стогнати,
І сто років свою долю буде проклинати.
А хто сплямить мою зброю на братові свому,
Той до року стане на суд по наглому скону.
А любимець мій з Говерлі старинного роду
Буде зброю роздавати ватажкам народу".
І загремів ще раз сильно, аж гори хитнулись,
Люди падали на землю, як биліни гнулись.
І вдарив грім у жертovníк від самого края,
Коли глянуть на тім місці бартка громовая...
А як взяв лиш вожд прадідів тую бартку в руки,
Розприснулась вража орда — уже без принуки...
І проплило з того часу водиці немало.
Сам не знаю, кілька століть у вічність пропало.
Але знаю, що та бартка все між нами була,
І не одну дику орду від нас відвернула.
І так довго остра бартка нас обороняла,
Доки вражда між братами нас не звоювала.

Як лиш першу каплю крові невинно проляли,
То весь нарід немов живцем в яму поховали.
І мали цю бартку в руках князі та бояри,
Та ніхто з них рідний нарід не звільнив від кари.
Бо майже всі лиш для себе користи шукали.
А для справи загальної, то часу не мали...
Лише Богдан, Петро, Іван, досягали ціли,
Але й вони похитнулись, а по них не вміли
Жити в згоді, та в любові для свого народу.
І на довго визволитись стратили нагоду...
І багато ще протече водиці у море
А наш нарід, не одне ще перетерпить горе..."
Замовк дідо... Ліси грізно верхами шуміли:
Скаргували тих, що не йшли до прямої ціли.
А по хвилі жалівсь дідо: — "Бачиш милий сину
У яку ми нещасливу вродились годину...
Ота бартка громовая нарід не спасає,
Тому нарід наш бідує, стогне і вмирає...
А все через самолюбство і думки нечисті
Пропадають всі змагання, пориви вогнисті.
А я думав,.. сподівався, що хоч ти незмінний,
Будеш грати буревієм, мов вітер осінний...
Я на тебе завеликі покладав надії.
Тепер виджу, що це були мої власні мрії...
Ти ніколи й не старався раз даного слова
Дотримати, бо для тебе це пуста розмова —
І через те ти знівечив усі мої пляни —
І більш ніщо не заслужив, як лише догани"...
— Діду, діду... — схлипав Довбуш, — чому-ж не сказати
Тоді те все, як думав'єс — бартку дарувати?..
А тепер, уже запізно... Я кари — приймуся
І, як треба, сам ворогам в руки віддадуся...
— "Не міг тобі я сказати, бо сила у тайні,
Бо ти ішов в невідоме, на стежки розстайні...
А за кару, що умову ти зломив зі мною,

За рік згинеш, сину, марно, смертю лихою.
А за те, що бартку сплямив в крові свого брата,
То чекає така сама і тебе відплата..."
— А хто-ж бартку громовую у руки дістане?
Скажи, дідику, най знаю, бо аж серце в'яне...
— "В Чорногорі на Говерлі на вершку самому,
Там залізний стовп. Колись божок грому
Там пробував... Тепер, сину, його вже немає.
Лише престіл, стовп залізний, мов велит, дрімає.
Підеш завтра в Чорногору, місце відшукаєш,
На двісті літ оцю бартку у стовп зарубаєш...
А хто бартку громовую витягне руками
З того стовпа залізного, той буде над нами
Проводирем і Мойсеєм стане для народу,
Добро подасть праправнукам, закінчить пригоду.
А тепер прощай, ватажку! Завтра, скоро зорі,
У послідне побачимось ще на Чорногорі".
Мертнувсь Довбуш — Зажди діду! Зажди лише мало...
Але місце, де був дідо, порожнє стояло...
Лише гори буревієм десь грізно шуміли:
Скаргували тих, що не йшли до прямої ціли...

Двісті років добігає вже до кінця свого
Згинув Довбуш і нема вже діда вікового...
Бартка стоїть у жертвенник по обух затята.
І чекає на силача... Ожидає свята...
І що вечера, як сонце йде за гірські межі,
То кидає ще на спомин блеск мов із пожежі.
На одну мить червоніють гори мов у крові...
Нагадують прадідівські із божком умови...

ПОКРИТКА

Іван перекривив голову, глумливо прижмурих очі та вимахуючи рукою, акцентував.

"Абе-сте знали люде добрі, шо там де, шінуючі вас, панове радні, йик братів, а вас, пані віте, йик дьидю, там, де є покритка, то там нивітримана година. Така то вже лиця ни майи. Шкіру здерлаби таки живцем".

Рада громадська думку думала, а війт обертав в руках печатку.

"Ой правда! Правда брачіку мій! Світа правда, громадо чьисна, тай ви віточку"... — не то заговорила, не то заплакала сестра Іванова, що цілий час стояла в кочергах.

"Бог мені свідком з йикого гаразду я спокритиласи. Ой з великого гаразду! Самі знайите, ршшині, йике багацтво лишив нам дьидик... І хто нало-жъивси міні?... Хоть ни бридка-сми вдаласи, то без кавалка ґрунту ніхто ни хапав... А в решті, ни з дурішків я це собі вірискала"...

"Ой ні?" — процідив крізь зуби Іван.

Та вона не звертала уваги на глумливе питання брата. Просунулася трохи вперед так, щоби радні могли її між натовпом бачити і зачала заглушувати сльози словами:

"Панове радні, тай ви, уся чьисна громадо! Хіба тимунь, шо я бідна, то вже ни маю права жити так йик другі... Хіба міні не належитси в життю ма-ла потіха?..."

В канцелярії настала тишина.

"То йик уже так, йик ти, брачіку, говориш. То лиш богачям жити тай тішитиси, а нам бідним хіба з моста та в воду?... Бо ти, ади, бідна, тай ни маш права жити так йик другі. Хіба-би так!... А тобі брачіку може жьиль, шо мо-золистими руками запраціуюю гірко собі тай дитині кавалок хліба?... Я ни шукала великої розкоші так йик инчі. Я просила Бога, лігаючі, встаючі, аби позволив мені мати свою дитину, аби я на старість не хильила свою голов до кута студеного. Аби без свічки не застила межи штирма стінами... І я ни котюга"...

"Ой га! Шо за газдиня!"

"Тихо, йіва!" — гримнув війт, — "Най одно говорит!"...

"Е та ти, мій брачіку, типер великий! Розперси та роздуси без міри. Типер, то я в тебе покритка, а перед масов тай перед розписом ни було ліп-шої сестри, в тебе йик я. Ти тогди маленький був — ти був тогди брат, а я

сестра... А типер?... Типер я в тебе покритка — найгірша, найпроклятіща між людьми...

Ий Боже... Боже! Розсуди нас сам, йик люде ни можуть!"...

І тій найгіршій хлинули з віч горячі — рясні сльози не то з жалю, не то з розпуки.

"Ий Іване!" — загула громада, — "і ти маш діти — не осуждай сестру"...

"Та маю," — проговорив знеохоча.

"Ну, то видиш! Сприхтиласи, то видко, шо їй так Бог дав. А у панів гадаш, шо таке ни буває?"

"Та де ні! Там сто раз гірше!"

"А я був при масі тай видів, йик твої сестри стояли за тобов. На твою справедливість здалися були. Тай нічого в уділ ни жідали — увес рухомий спадок тобі відступили. А ти, йик уже ймив їх у руки, то вже ними типер ни потребуєш? Та-же і вни діти були у свого дьиді!"...

"Мой йва! Віддай, шо сиротинске, бо сиріцкі сльози упадут на твою голову," — обізвався радний.

"І я син свого дьиді," — почав відгризатись, — "най ліжник подаст, шо взьила, а я віддам її сардак. А я за її ліжник у лежи кутав — нехарь віносив. А за дурно сегодне нічо нима!"...

Стала, як вкопана. Спадаючі сльози закаменіли на віях від братових слів. Розпучно заломила руки.

"То ти брачіку хочеш у мене послідний ліжник відобрати?... Тот, шо мені покійний дьидик шьї за житя подарував?"...

"А ти ни чула, шо самі казали, шо міні суд признав усе рухоме?... Шо мое — віддай міні!"

"Люде добрі! Він хоче у мене послідний ліжник забрати... Шо би ні вкритиси, а ні чім застелити дошки голі?"...

"Шо мое най віддаст!" — настоював Іван.

Рада громадська мовчала. Один теребив пальцем люльку та згортав попіл на купу, а другий, шо сидів коло вїйта дивився на Іванову сестру, так, немов би хотів сказати:

"А шо, прийшла коза до воза!"

Решта радних чекала, шо вїйт скаже. На те він вїйт, аби його слухати.

"Віточку любий! Розсудіть нас по справедливости".

Вїйт руками обертав печатку, а головою обмірковував таємні рахунки.

Іван косар, незгірший робітник, спокійний, в селі нікого не бунтує, на толоку шо року приходить, а з неї шо за користь?... Тогід не прийшла копати ба-рабулі. Тамтого тижня Іван платив пива — "чьисть віддав"...

"Та-же то так, шо рухоме єго, бо ви підписалися в суді. Хіба-би лишив добровільно" — завірокував.

"Таки так має бути! По Божій справедливости", — додав той радний, шо сидів коло вїйта.

Іван дивився в очі вїйтові солодко та приязно, а сестра його чорніла чим-раз дужче.

"Послідний ліжник віддати?... А самій іти в жебри?... люде, люде! Де ваша правда, де справедливість? То хіба вже в нікого нима ні серця, ні сумління?"

"Гай! гай! Шуруй д'хаті та віддай шо ни твоє!"

"Правди хоче, ади! Справедливість тут розклалася для неї! Шо ми за попада!"

"Шьї й хавку роззявила — публіка йкас! Тфі!..."

Схопила голову у руки та вибігла. В ухах мов дзвінками дзвонило, а в голові наче ступами піхало.

Безтямно бігла стежкою та товкла пальцями по камінню.

А за нею навздогін гналося остре мов шпилька слово. Кололо її серце, пекло в грудях, а на душі сідало великим каменем: "покритка найостатніша!"

П Р А В О

По раді було право. Вїйт сів на столець серед канцелярії, а радні поставали довкола.

Перший виступув Чіпкало. Старий, сивий, сухий мов тичка.

— Панове радні, чьисні газди, тай ви віточку! Розсудіт мене з моїм сином тай невістков так,йик Бог приказав. Зробіт мені право, йик я маю жити, тай з ким. Від коли моя стара вмерла, а я grunt та хати передав на сина, то я не жию на світі, лиш мучуси гірше від тої переваленої котюги. Син мене з хати вігнав, невістка веслом б'є... Ци за такий утримок я їм хату тай grunt передав? Ци мені за моє господарство ни належитси лижка теплої страви тай кавалок коржя?...

— А тобі синку, — звернувся до сина, — шо, я, старий і немічний таке

завинив, що ти мене з тої хати де я родився тай зріс, вігнав на двір у таку лють?... Ти хотів би уже мене збутиси з цього світа? Аби старий на морозі замерз, тай тобі з передь очий вступивси?

— Гай, гай, нибоже... Добре ти мені за то, що я тебе віховав, платиш... Але може колись і твої діти тобі таксамо заплаťи...

— А я тішивси тобов синку, йик оком у голові, а ти на моє оце мізерне жите настаєш?... Ану скажи отут при всіх людех, що я тобі такого злого зробив, що ти мене за ворога поклав, що тобі такий я широкий у очех?...

Чіпкалів син стояв, мов над пропастью. Ноги під ним дрожали, голову у низ схилив, а руки раз у раз шапку обертали на всі лади. Сльози крутилися в його очах, губи дрожали. І коли вже здавалось, що син, ось, ось, кинеться батькові до ніг і стане плакати, виступила на перед молода його жінка, Чіпкалова невістка.

Середнього росту, білява, майже з дитячим лицем. Боязко почала говорити:

— Тай що ми вам таке зле зробили, дедю, що ви нас так перед людьми лонзуєте?...

Кинула оком по радних. Майже всі дивилися на неї уважно. А писар навіть ласкаво. Це додало їй відваги.

— Кажете, що я вас веслом била? А що я винна, що ви уже старі тай добре ни довиджете, тай трутилисте весло на себе?...

Писар кашельнув, а вїйт пчихнув. Ціла громада загула:

— На здоров'є!...

Махнув головою. А невістка Чіпкалова говорила уже відважно.

— А що я тому винна, що в нас нима таких достатків, йик, ади, у вїйта, аби прожили, або у кого небудь з тутеских газдів? Шо Бог дав, то варитси. Але вам усе йикас недогода. Йик чоловік був у бутині, то ви наговорили, що до мене хлопці ходе, що я їм віварую та віпікаю, а чоловік мало що мене не бив через вас.

— Бо таки ходили, — потвердив старий. — Бо таки правда, що так було...

— Правда?... — прошипіла невістка.

Очі у неї зайнялись блискавкою а лице почервоніло.

— Ану, йик правда, най панове рада запитаютси сусідів, йик я обходжу-си. Най хто на мене докаже, що значіт сине за нохтем... Ану, хто докаже?

Доказуйте хто знає я ни боюси, шо чоловік ме чути!...

— А по респті, йик я така нипорьидна, то чьо ваш син бігав та просив аби я за него йшла? Тай ви приходили, тай просили. Ану кажіт, ни приходилисте?...

— А типер кажете, шо хлопці до мене ходє. Було мене ни брати, я ни просиласи...

— Але я знаю, за шо вам си розходит, — продовжувала виразно й хитро.

— Вам розходитси, шо я з вами розум ни хочу накладати... Ви думали, шо я буду і для вас, і для вашого сина... А тимчесом далоси видіти, шо я відев йикас слюбна жінка свому чоловікови...

Старий Чіпкало остовнів.

— А це шо ти кажеш?...

— Це, шо чуєте, тай то, шо знаю! Ану, пригадайте собі, йик то було йик чоловіка ни було дома. Ни зачіпалисте мене, не лізлисте на піч д'мині?...

Війт і радні заніміли.

— Та шо ти це говориш?... Та я грітиси ліз на піч, а ни д'тоби... Спам'єтайси жінко, та встидайси хоть образів съвитих, йик людей ни встидаєшси.

— Ага! Типер "спам'єтайси, тай встидайси..." Було тогди встидатиси тай спам'єтанє у голові мати... Типер уже запізно, уже ни зацитькасте. А ви, тімунь, шо я ни хотіла, то від того чісу стали усьікі ключки на мене вішукувати та чоловікови набріхувати...А типер шьи й жьилуетиси на мене...

Старий на силу проговорив:

— Тай коли це було?

— Коли? А тогід йик чоловік був у бутині! Я до тепер нічо нікому ни казала, але типер кажу, най усі знають.

Старий Чіпкало зловився за голову руками.

— Боже, Боже!... Ци ти чуєш, шо вона говорит?...

Тепер і син його заговорив:

— Я панове радні, тай ви, віточку, свідомуюси гезде передь вами, шо я старого не вігонив з хати. Він сам собі пішов. Я лиш казав, шо йик вам си ни вдає у мене, то йдіт собі куди хочете. А їсти, то жінка дає, але дєдя казав шо грунт ме продавати тай з грошей віживати. Через то жінка казала, шо кому грунт продаст, то най іде до того їсти. Бо я тьижко на ґрунті працюю, гної ношу на плечах бо возом не вівезеш, та очішую від каміня. Я грунт ни зволею дєдеви продавати. А в хату ни спираю — най іде. За хату я нічо ни ка-

жу. А йикби вмер, то свідчуси гезде людьми, шо поховаю так, йик Бог приказав.

— Ану ч'кай! — перебив вїт... — Ти небоже старого шїнуй, бо я у кремінар вас запакую. Йик ни мете старому їсти давати, тай з хати вігонити, то він усьо від вас забере тай запише чужому. Шо то ви собі гадаєте? Аби старий на жебри йшов?

— Та коби хоть годеи — докинув котрийсь радний, а за ним і другі обрушилися. Бо підступ невістки був усїм очевидний. Вїт заговорив:

— Та старий вас на газди поклав, а ви з ним таку омразу вірібєте? А жінці собі накажи, най менчий писок має. Шо вона таке фляворит, йикби з ума зїйшла? Старий ледво дише, а ни єму голодному заблаглоси, ади, печеного леду. Аби я від сегодне бїрше цего ни чув! А старому йик будете кривду робити, то я д'вам зайду, то так палицев віобертаю, шо вам відхочеси старому пакїсть робити. Чув?

— Чув... віточку.

— А ти чула...

— Та чула...

— Ну то дивїтси!... А типер перепросїт старого тай розходїтси додому:

Вїт наложив шапку та повагом вийшов. За ним виходили радні. Чїпкалїв син приступив до старого.

— Йик хочете, дедю, то ходїт з нами...

Старий не відзивався.

А коли вже всі порозходилися, то в канцелярїї лишився поліціант і старий Чїпкало. Поліціант замїтав хату та збирав недокурки, а старий утирав рукавом очї.

А надворї вечорїло. Мороз замурував вікна, аж дошки на дасї трїскали.

— Йї, дїду!... — торкнув старого поліціант. Ідїт д'хатї, бо вже вечїр. Вночи ни зайдете...

Прокинувся старий.

— Д'хатї?... А де моя тепер хата?

— Та до сина йдїт...

— До сина, кажеш?... А де в мене син?... Ого!... Нема вже в мене сина...

Був та пропав... Невїстка утопила...

— Та мусите йти. А кудаж підете? Тут ночувати не волно.

— То я собі підю. Ни журиси...

Вийшов перед канцелярію та дивився майже непритомно на білий сніг.
— Ни бійси, синку тай ти невісточко... Я вам ни за довго уступюси з цього світа... Тай ґрунт від тебе ни відберу, бо ни мав-бис на чім жити... Тай хату лишу... Ни журиси... Сегодне-завтра уступ'юси...

Вийшов на стежку і попрямував перед себе. Без напрямку, без мети...
За хвилю зникла його чорна стать на закруті, під горою.

ВИКУПИВ

(правдиве)

Стефан стояв перед вйтом і тримав кресаню в руках. Вйтові очі бігали по людях, що тут і там говорили на вулиці коло церкви.

— Пані віте! Я вас хотів би запросити дуже ґречно за одну річ. Аби ви були такі добрі та допомгли міні шос у цім ділі. Бо йик ви міні поможете, то напевно буде добре.

Вйт все ще не звертав уваги на Стефана. Очі бігали по людях. Шукали жертви на цей день.

— Кажи, шо таке, бо я ни маю коли.

— Та ж я хотів вас просити пані віте, за мою дівчіну. Я, ади, каліка, тай ни маю від кого посилати дівчіну з хати. Одно це, а друге, шо вно таки, холера го знат, ци боїтси, ци шо, вйде до пид триноги тай вертатси. Бигме, — кае, — дьидику ни піду, тай ни піду до школи. Тай шо з цеї школи, ади, за хосен такий? Ни бійси — попадев ни буди!

Тут вйтові очі вже когось найшли.

— Слухай Штифа! Ти мене трішки зачікай, а я зараз прийду тай поговоримо за це.

Стефан поклав кресаню на голову.

— Прожили-бесте віточку!...

До тої хати, де на червоній бляховій таблиці стоїть написане: "Detaliczny wyszynk piwa", сходилися люде. Одні забавитися при пиві тай поговорити, другі тютюну купити, а треті подивитися, як хто набувається. Стефан знав, що тут лише на вйта треба чекати. Стояв серед дороги. А в шинку глотилися люде як на празнику. Незабавки прийшов і вйт.

— А ти чікаеш? — проговорив облесливо, — ходім!

Не йшов, а котився між людьми мов трисалітрова бочка. Робив собою таку широку вулицю, що Стефан ішов за ним вигідно. Одних розсував або

жу. А йикби вмер, то свідчуси гезде людьми, шо поховаю так, йик Бог приказав.

— Ану ч'кай! — перебив вїт... — Ти небоже старого шїнуй, бо я у кремінар вас запакую. Йик ни мете старому їсти давати, тай з хати вігонити, то він усьо від вас забере тай запише чужому. Шо то ви собі гадаєте? Аби старий на жебри йшов?

— Та коби хоть годен — докинув котрийсь радний, а за ним і другі обрушилися. Бо підступ невістки був усім очевидний. Вїт заговорив:

— Та старий вас на газди поклав, а ви з ним таку омразу вірібеєте? А жінці собі накажи, най менчий писок має. Шо вона таке фляворит, йикби з ума зійшла? Старий ледво дише, а ни єму голодному заблаглоси, ади, печеного леду. Аби я від сегодне бірше цего ни чув! А старому йик будете кривду робити, то я д'вам зайду, то так палицев віобертаю, шо вам відхочеси старому пакість робити. Чув?

— Чув... віточку.

— А ти чула...

— Та чула...

— Ну то дивїтси!... А типер перепросїт старого тай розходїтси додому:

Вїт наложив шапку та повагом вийшов. За ним виходили радні. Чїпкалів син приступив до старого.

— Йик хочете, дедю, то ходїт з нами...

Старий не відзивався.

А коли вже всі порозходилися, то в канцелярії лишився поліціант і старий Чїпкало. Поліціант замітав хату та збирав недокурки, а старий утирав рукавом очі.

А надворі вечорїло. Мороз замурував вікна, аж дошки на дасі трїскали.

— Йй, діду!... — торкнув старого поліціант. Ідїт д'хатї, бо вже вечір. Вночи ни зайдете...

Прокинувся старий.

— Д'хатї?... А де моя тепер хата?

— Та до сина йдїт...

— До сина, кажеш?... А де в мене син?... Ого!... Нема вже в мене сина...

Був та пропав... Невїстка утопила...

— Та мусите йти. А куда ж підете? Тут ночувати не волно.

— То я собі підю. Ни журиси...

Вийшов перед канцелярію та дивився майже непритомно на білий сніг.

— Ни бійси, синку тай ти невісточко... Я вам ни за довго уступюси з цього світа... Тай ґрунт від тебе ни відберу, бо ни мав-бис на чім жити... Тай хату лишу... Ни журиси... Сегодне-завтра уступ'юси...

Вийшов на стежку і попрямував перед себе. Без напрямку, без мети...
За хвилю зникла його чорна стать на закруті, під горою.

ВИКУПИВ

(правдиве)

Стефан стояв перед вйтом і тримав кресаню в руках. Вйтові очі бігали по людях, що тут і там говорили на вулиці коло церкви.

— Пані віте! Я вас хотів би запросити дуже ґречно за одну річ. Аби ви були такі добрі та допомгли міні шос у цім ділі. Бо йик ви міні допомжете, то напевно буде добре.

Вйт все ще не звертав уваги на Стефана. Очі бігали по людях. Шукали жертви на цей день.

— Кажи, шо таке, бо я ни маю коли.

— Та ж я хотів вас просити пані віте, за мою дівчину. Я, ади, каліка, тай ни маю від кого посилати дівчину з хати. Одно це, а друге, шо вно таки, холера го знат, ци боїтси, ци шо, вйде до пид триноги тай вертатси. Бигме, — кае, — дьидику ни піду, тай ни піду до школи. Тай шо з цеї школи, ади, за хосен такий? Ни бійси — попадев ни буди!

Тут вйтові очі вже когось найшли.

— Слухай Штифа! Ти мене трішки зачікай, а я зараз прийду тай поговоримо за це.

Стефан поклав кресаню на голову.

— Прожили-бесте віточку!...

До тої хати, де на червоній бляховій таблиці стоїть написане: "Detailiczny wyszynk piwa", сходилися люде. Одні забавитися при пиві тай поговорити, другі тютюну купити, а треті подивитися, як хто набувається. Стефан знав, що тут лише на вйта треба чекати. Стояв серед дороги. А в шинку глотилися люде як на празнику. Незабавки прийшов і вйт.

— А ти чікаеш? — проговорив облесливо, — ходім!

Не йшов, а котився між людьми мов тристалітрова бочка. Робив собою таку широку вулицю, що Стефан ішов за ним вигідно. Одних розсував або

розтручував собою, другі самі вступалися з дороги. Заглянув в одні двері — людей повно, в другі — там также. За третіми найшли порожню кімнату. Війт, відсапуючи, сів на крісло, а Стефан закрити двері. Опісля притулився побожно край стола.

— Панночко!... Пані! — загремів війт.

З других дверей показалася шинкарка, товста, наче ступа, з дитиною на руках. Війт став з крісла та почав заглядати крізь вікно.

— Шьи готов знов дес піти. А типер добре би поговорити, — подумав Стефан.

— Дайте-ко нам панночко пива, але доброго, — проказав несміливо. Війт сів назад на своє місце.

— А дайте-ко... тото... йик си називат... — показав рукою на закорковану пляшку.

— Корконцьок! — допоміг війт.

Стефан взяв пляшку межи коліна, а лівою рукою витяг корок.

— Але ти мой шпеціятний до всего. Ади, йик раздва вітег корок!

— Та ж мушу віточку! Я і в бутин ходжу з оцев однов руков. Бо ця друга в мене каліка. Бида, — нидотьик — тай таке мое. А шьи типер прийдеси кару платити за дівчіниці.

— Та не бійси! Лиш будь мудрий. Чуєш? Я тобі так зроблю, шо ни меш нічо платити.

— Ой коби то віточку! Діждали-бесте... Лиш, коби паня, ади, шос ни покрутила.

— Ий, та шо ми паня!... Я й шпехтіра ни боюси! Ти слухай мене, шо я ти кажу! Ни меш платити... Чуєш?...

— Та же чую, віточку — прожили-бесте! Але йик би цисе?

Та війт не мав ще охоти розказувати Стефанові... "йик би цисе!"

Крізь відхилені двері побачив свого сусіда...

— Мой, Мику! Мику! Ходи-ко суда!

Увійшов Микула.

— Сідай отут коло мене, тай зараз ідемо. Панночко! Дай-ко шьи оден пугарь...

З другої пляшки не стало пива. Стефан метнувся тай приніс ще три.

— Розкуркуй Мику, бо Штифан ни годин однов руков. А корки, клади отут.

— Та я дькуюю! — ніби відпрошувався Микула, як поставили перед него шклянку з пивом.

— Пий, тай зараз ідемо. Я маю шос казати. Це Штифан у мене порьидна людина! Чуєш Мику? Я би ни сподівався, шо в мене шьи є такі в селі.

— Та-же Штифан, Богу дькувати, файний газда — нима шо й казати.

— Але ни це! Шо вин, ади, з тими радикантами ни тримає. За це він у мене порьидна людина..

"Порядна людина" присунулася ближче.

— Та я, віточку, шо з ними маю? Я і при віборах ішов з вами — тай глосовав за попом вірмінським. Де ви, там я. Вни й сегодне ни знають йикий я лумір вер! Я зложив у чьитверо так, йик вни складали — а їм кажу: ий та де! Та-ж я ваш!

В кімнату ввійшов високий, огрядний кушнір.

— А! Дай Боже!

— Дай Боже!

— Шо ви тут так сумно сидите?

— Сідайте і ви коло нас, то може буде веселіше, — попросив Микула.

Кушнір, що був з шинкаркою не чужий, позбирав зі стола порожні фляшки, та примістився.

— Гай, гай! Богачі п'ють, а мині бідному ни дають.

— Е, та ви ліпший богач від нас, бо ви собі ремісник, потішав Стефан.

— Ой га! А ви де виділи, аби з ремісника та був газда?

— Вин таки правду кає! — обізвався війт, — чуєш Штифа? Вин хоть ремісник, але податки платити страшенні. Чуєш? То біда типер! Вішукують йикес доходоє, та зарібковє, тай мало шо лишаєси. А ми таки газди! Чуєш? Ми газди на ґрунті — ми майиток маємо! А ремісник шо? Шо вони мають? Шо типер ремісник?

Стефан не був твердого серця і дався переконати. Зараз замовив пива на ціле "кулко". Люди гомоніли, як бджоли в улию. Порожні фляшки лягали покотом під стіл, а війт складав корки на купу. Пиво розливалось.

— Чуєте? Я гадав, шо в моім селі самі лайдаки, самі радиканти?

— Ий де! Най Біг боронит! Та-же газди скрізь є, хоть,йик каут, нима села без болота.

— А я видите цего Штифана добре ни знав. Я думав, шо вин з ними тримає, а вин порьидний собі газда...

— А хай дїтьтьо з ними тримає! Ми тримаймо з пивом! Це коби нам здорове було! — і бідний ремісник підніс шклянку з пивом у гору.

— Тай пиво йики тут добре. Лиш Мішілім таке тримає.

— Таки направду пиво низгірше, — потвердив Микула.

— А ти Штифа фасуєш шо за ту ногу, шо в бутині потерло ци ні? — питав вїйт.

— Таже фасую шос трїшки. Писар наш, коби здоров допоміг.

Мимо волі згадав когута тай бараболі та сіно. Всьо допомога з'їла. А кїлько разів находився-напросився?... На воловій шкірі не списав би!

— А багато? — допитував вїйт.

— Та де! І двацїть нима...

— Добре й це, йик нічо! А кїлко то людей нічо ни фасує?

— Я чув, шо низадовго мут шос обшібати, — з неохоча проговорив кушнір.

У Стефана тонькнуло серце.

— Дес йикимос мут і обшібати, котрі занадто мудрі.

— А проши ни за гнів, шо хочу питати. Хто до цього ніби приналежний, аби обшібати? — запитав тривожно Стефан.

— Та до цього є богато! Але коби нам о цес віт прожив — наш ватаман, аби здоров, то вин всьо зроби, йик схоче...

Стефанові легше стало. Сказав дати нове "кулко" пива.

Час пробїгав досить скоро. Люди плавали у хмарах диму, мов святї, яких обкаджують на празник кадиллом. Якась жінка з сусїдньої кімнати загубила запаску. Інша обчепила фоярника, що грав на "фойеру" поза шию, та приспївувала. Розїлляте пиво спливало на підлогу. Молодий легїнь в середній кімнатї гатив стальников по столї та викрикував завзято:

— А я вам кау, шо це так ни може бути! Я цьому ни вітримаю!...Раз ни вітримаю!...

Стефанова голова робилася чогось тяжка, а кімната почала кружляти. Раз йому здавалося, шо вїйт упав десь під стїл. Хотів підоймати, але зараз таки повидїлось шо вїйт з кушнірем сидїли на столї, а Микула бігав по стїні тай вишкірив зуби. А стїл хитався — падав. Хотів затримати рукою. Нараз: дзень... дзелень! Всї фляшки з пивом упали на землю...

На розхїднім вїйт сховав корки у табївку.

— Здастси флешї затикати, — пояснив.

- Стефана закликав на задні двері на довірочну розмову.
- Слухай Штифа!
- Слу... лу... хаю, віточку!
- Завтра пидеш до писара, аби тобі просьбу написав, а вітак прийдеш до мене д'хаті, а я пріб'ю печытку тай сам підпишуси, аби дитина твоя до школи ни ходила. Тай не бійси! Я тобі гафтую, шо ни ме ходити, бо ти в мене порьидна людина!
- Д-дай вам Бо-ж-же здоровльичко, т-тай дькую. Пр-ий-ду! П-п-п-рийду!
- Пізним вечером прийшов Стефан додому.
- Агов! Ти ни могла газдине протів мене вийти? Ади йик я уфльичівси потоками!
- Настуня сплеснула в долоні. Стефан був від ніг до голови вимащений болотом.
- А з себе ти шос зробив? Шо з тобов?
- Та-же, ади, шлях би ті трафив, а я потоками дйтчими, йик пишов, та пишов, тай ледви д'хаті потрафив.
- А ти чьо потоками? Було стежков.
- Але стежков! Діть-тъя видів, ни стежку!
- Та-же на дворі місічно.
- Тобі в хаті то місічно, але мині в потоці темно.
- А з ким ти був? Певно всі гроші пропив.
- Йик пропив, то свої, ни твої! Тобі засі до мене! Ти мині заробила? Шо маш питати?
- Та про мене, пий, кілько хоч. Але скажи, хоть з ким?
- З ким? З дітьтьом лисим, з чортом рогатим і з вітом-сми пив!
- А шо казав?
- Казав, шо гафтуї, шо ниме ходити. Шлюс уже зі школов! Уже-м вікупив раз на все, шьи й напивси так, шо най го шлях трафит!
- А богато гроший пішло!
- Ни богато! Лиш двацять два злотих. Але пенцію ади мут обшібати...
- Ий бідо-ж моя!...
- Ни бійси дурна! З мене ни обшібут — віт гафтував.
- З-за комина виставила кучеряву головку мала дівчина.
- Ого, Марі. Нимеш ходити уже до школи. Я вікупив тай шлюс!

— Дькивають вітові, аби прожив, тай Богові, сітвивбиси, шо я клопоту збудуси, та ни му шо днини віріджьити йик до слюбу. А це пусте! Мій дьидя за мене найстаршого барана дав. Баран за мене учівси...

Мала Марічка водила сумно очима по родичах. Відчувала, що хтось її скривдив.

В очах заблистіли сльози, а уста зложилися до плачу.

— А ти чьо? Шос тобі бракує?...

Сховала голову за комин, а по личку скотилися перші дитячі сльози, які викликав жаль за чимось утраченим...

НА ТОРГОВИЦІ

Торговиця клекотіла. Рев худоби мішався з людським криком та лайкою. Іван пропихався між людьми, та думав про свого сусіда, Юрка, якого тільки що стрічав.

— І шо він гадає? За 12 злотих можна підсвинка доброго купити, а не йикус газету платити! Шьи й журитиси! "Коби, каже, та пошту не втратив". Поганий світ настав. Не вміют люди гроші шанувати!

Вже було недалеко брами, що вела на торговицю. На протилежнім боці дороги побачив гурт людей. Тиснулися один д'другому на плечі і цікаво заглядали.

— Ба, шо там нового? — подумав Іван. — Може когось обікрали, або вбив оден другого? А може йика кумедія?

Перейшов дорогу і став з-за плечей заглядати.

Коло столика стояв якийсь підпанок і раз-по-раз викликував:

— Ану, може, хто грає? За злотик дзигарок золотий або будзік! Або за злотик — два, за два — штири, за десять — двацять! Дивіться добре! Так віграє, а так пріграє!...

На столі були розложені годинники. Малі, великі, ніклеві, кишенькові, та будильники. Підпанок показував три карти.

— О! Дивіться люде! Ця одна карта чиста, нема нічого на ній, то вна пріграє. Ця друга также чиста — і ця пріграє. Дві чисті карти пріграют. А ця трета, шо має малюнок, ця віграє. Тепер дивіться!

Розкинув на стіл карти!

— Хто вгадає, котра віграє, а котра пріграє?

Якийсь жидок підніс карту з малюнком.

— О! Віграв!... Віграв злотий дзигарок! Але треба було наперед заплатити, — пояснив жидкові. — Треба було дати злотик, а потому вгадувати.

Повільно знову розкидав карти.

— Дивіться добре, де впаде та з образком. Добре дивіться!... Ану хто тепер вгадає?

Жидок знову пустився піднімати карту.

— Заплаць злотик, то як вгадаєш, то дзигарок твій... О, цес о! За оден злотик виграєш.

Люди дивилися цікаво, як жидок платив. А опісля похилили голови як піднімав карту.

— О! О! За злотик віграв дзигарок, що варта 25 злотиків. Віграв! Віграв!... На маєш за злотик! — і подав жидкові годинник.

Жидок висунувся з-поміж людей, та дав оглядати годинник. Люди дивувалися, а Йван говорив:

— Ади, котюга, що за злотик віграла! Таке паскудне усе щісте має.

Жидок покрутився і відійшов. До нього приступив другий жидок, дав щось йому в руку, а перший віддав годинник другому. За хвилину той другий був уже коло стола і сміявся разом з людьми з Івана, що обертав здивовано чисту карту в руках.

— Ви не уважаєте добре, тому й пріграєте. Треба добре дивитись, де паде карта з образком! Ще раз дивіться! А уважайте добре, абисте знову не пріграли.

Розкидав карти так, що всі бачили, де падає карта з образком. Потому перемінював з одного місця на друге. — Ну, а тепер вгадаєте напевно! Ця віграє, а ця пріграє і ця пріграє! — показував карти. — Давайте злотик, а як віграєте, то я вам дам і дзигарок і ваш злотик, що пріграли назад...

Іван морщив брови, та повільно рахував гроші. За той час підпанок непомітно переміняв дві карти.

Іван заплатив і рукою підняв середню карту.

Карта була чиста...

— Ха! Ха! Ха! — сміялися з Івана. — Ото пустив харамана! Ха! Ха! Ха! Ото раз!...

— Та йк же це. Та я сам видів, що вона була в середині! Шо це на мене найшло?

— Ні, газдуню! Вона є тут з краю...

Підняв крайню карту, а на ній був образок.

— Давай шьї раз! — розгорячкувався Іван.

— Зараз, пане газдо! Лиш добре уважайте, аби знов не пріграти.

Картї падали на стіл, Іван піднімав одну з них, а голосний регіт потверджував, що Іван знову золотий програв.

— За злотик віграєте дзигарок і всі свої гроші назад.

— Відіграйте, газдо, свої гроші, най ни пропадають! Беріт середну карту!

Але Іван вже був злий. — "Матери своїй розкажуї, а ни мені!"

І дальше прігравав.

Якийсь старенький селянин старався Івана спам'ятати: — Газдо! Лишіт цю гру, бо всі гроші підут. Тамтого тижня оден корову так пріграв. Видите кілко уже гроший пішло?... Вони шахрують вас. Лишіт, газдо!...

Та вже було запізно. Іван і так уже всі гроші пріграв. Ще вишукав послідний злотий.

— Шьї цес раз! — сказав. — Коби хоть гроші відограти...

Три карти лежали на столі. Хтось з-заду казав, що середня виграє, другий перечився, що крайня праворуч, а ще інший, що крайня з лівої сторони.

Іван вже і сам не розумів, що робити. Щось підступило йому під горло і замкнуло бесіду. Руки дрожали, а в очах блистіли якісь блудні вогники. На чоло виступив краплистий зимний піт.

Іван дрожав на цілім тілі і підняв одну карту. Карта була чиста. Глухий гомін пішов по людях.

Тоді Йван безтямно схопив усі три карти, подер їх в одну мить і кинув підпанкові в лице.

— Злодії! Шахруни! Віддайте гроші! Рабівники! — закричав несамовито.

Зчинився крик, в якому ніхто нічого не розумів. Одна частина обстоювала за Іваном, друга була проти.

Іван простяг руки по свої гроші, але в тій-же хвилі трьох жидків схопили його мов кліщами.

— Ти рабуєш? Ти рабуєш! — кричали, стискаючи Івана чим раз сильніше.

Але він обкрутився з ними з такою силою, що ті наче горіхи попадали в болото...

— Мой, шлях-би вас трафив!... Зараз вам тут смерть!... — і підніс сталеву бартку вгору.

Ще один момент і важка сталенка розколе чиюсь голову на кілька частей... Ще один миг... нараз побачив перед собою Юрка.

— Іванчику, спамйтайси! Шо с тобов? Хочеш головництво наробити?...

Рука задрожала і бартка поволі схилювалась до землі.

— Де шандарі? — скричав Іван. — То можна таке з людьми віроб'єти? Можна так грабувати?

— Ходім Ива... Ни крічи, бо і так уже нічо ни поможе. Їм за то нічо ни буде... Вони мают на таке гране позволенє, тай плате концесію...

— Концесію?... Позволенє?... На грабунок?

Стояв як скаменілий. Нічого вже не чув і нічого не бачив. Пропав день і той біль за проганими грішми.

Виглядав безпомічний і хворий. А по довгій, довгій павзі проговорив наче сам до себе:

— Та це такий лад на світі... Така справедливість?...

— Так, Іванку... Так... Ходім з того пекла!... — проговорив нараз твердо.

Мовчки пішли. А за ними гнався клекіт, крик і шум. Торговиця клеко-тіла. Коло дороги, що вела на торговицю стояв гурт людей та слухав, як хтось завзято викрикував.

— Ця пріграє, і ця пріграє, а ця з образком віграє... Дві пріграют, а одна віграє... Дивіться добре — котра віграє, а котра пріграє!

Але Іван уже того голосу не чув. Думав важку думу. По добрій хвилині обіззався до Юрка:

— А знаєш? Я пріграв 60 злотиків...

— Ото-раз!... Я за ті гроші п'єть років газету читав би!... Ото шкода!

А Йван тяжко каявся.

ТАЙНА ПОЛІТИКА

Іван до жадної партії ні культурної організації не хотів належати.

І до читальні не приходив.

Кооператива, діло добре, але це в Івана жидівський інтерес.

Оттак говорив Іван тим, що намагалися притягнути його до товариства.

Раз ідучи до церкви, стрінув коло церковної брами громадського поліці-янта. Звitalися, а поліціант каже:

— Я тут шос маю до вас. Ану заждіт! Я зараз найду.

Обкручував якісь папери в руках та приговорював:

— Ага!... Цес загнений то... Микулі. А цес? Цес наддертий то Дмитрови. А оцес у троє — то ваш!

— А за шо це? Я ни процесуюси тепер з ніким, тай термети не повинен мати.

— Це ни термін. Це з "уреди". Писар знає, а я ни знаю, за шо.

— З уреди каєте? Ну то йик так, то вже піду знати, шо це є.

Зігнув папір у четверо та сховав за ременем.

— Агій! Шо це може бути? — думав йдучи до церкви:

Ввійшов до церкви поважно, помолився як звичайно, але не міг спокійно стояти.

— Може то Грицьо заскаржив мене? Але за шо? Хіба за вібори, шо я казав шо ме у кримінарі гнити? Але-ж бо поліціант казав, шо то з "уреди"... Е!... Шо поліціант знає? А може... Може то за того кагліра, шо перепудив мені діти? Правда, я хотів бити, але не бив. То ніби за шо скажити? Бо подумайте собі — звернувся з думкою до образу Петра і Павла — йику він публіку зробив мені з хати! Прийшов, тай таки ні дві, ні три каже: "А ци в твої жінки віметена кагла? Бо йик ні, то і штраф заплатиш, тай я зараз буду сам вімітати". Я остовпів. А то на якім праві, — кажу, — ти шляпаку лецтий мені до жінки приходиш? Га? Кажи? Ци то ти, ци я присегав моїй жінці? Так я его питаю, а він котюга так регоче, йикби з ума зійшов. Я взлостивси та вхопив сокиру, а діти в плач... Ну тай йикос поліціант нас погодив. Давсми відчпного кусок солонини.

Іван мовчки придивлювався людям, а в думках журился, чи не вскочить він у яку халепу з тим папірцем.

— Агій! Шо за Божа сила, шо мене ні молитва ни беретси, ані йика инша думка? Коби хоть Служба кінчиласи раз,два. А то цес дьик так вітігає — йикби мав до завтра відправ'єти.

І не втерпів, вийшов скорше з церкви, як другі.

Як увійшов до канцелярії то писар перекидав якісь папери і ледве воркнув:

— На віки слава...

— А проше, ни загнів, шо це за папір, шо поліціант мені дав?

Писар перекладав дальше папери і аж по хвилі відповів:

— Ви не платили льокальне за тогід, то масте тепер упімненє.

— Я льокарне за тогід? Таже я платив. Ви самі брали.

- Якби брав, то би не було упімнення.
- А це йик? Шо це мене найде? Таже, тогди платив я, тай Микула цес — шо коло церкви.
- Я ни знаю, шо тогид було. Мене обходит тепер. Треба до вісім день заплатити, бо як ні, то фантунок.
- А Микулі є также?
- Нема.
- Йик нима Микулі, то це йикас обмилка. Дивітси, проше, добре, бо я разом з ним платив.
- Слухайте, Іване! Ви ніби так говорите, якби я ваші гроші вкрав! Як-сте платили, то принесіт квіт!
- Квіт? Ви казали, шо квіта ни треба, бо то в книжці записане, тай я ни настоював, бо ви ни мали чісу.
- Не говоріт пусте. Заплатіт десетку, бо буде здекуція, тай уже!
- Або то в мене гроші на пометках находіси, аби по два рази платити? Я десетку? — аж зойкнув Іван. — Ни дочекане ваше!
- Луснув дверима і вийшов. Люди товпилися на дорозі, розмовляючи з собою. Іван був злий. Щось наче підходило йому аж під саме горло.
- Шахруни, остатна їм година! Та же я, мой, у горло посігнувбих за таке шахрайство! А дивиси! А я мав его за чоловіка, а він мене за дурня..
- Тимчасом нарід сходився до читальні, де була і кооператива.
- Іван якось несвідомо також зайшов.
- А серед читальні читав Грицьо часопис, як раз про те, що в соймі радять над тим, аби підвищити декотрі податки. Присутні похитували головами та мовчали. Але Іван не втерпів та перервав читання:
- Мой! Та ці Бога в серци ни мают, ці у мене шьи раз льокарне жідают, аби я платив, бодай їм Пан Біг заплатив за мене! Котюги лецті!
- Дехто з молодших всміхався, а старші розпитували в чім річ. Іван виливав у словах усю свою злість, та ганьбив такі порядки на чім світ, не перебираючи в словах.
- А перед вечером, коли Іван вже був дома, в хату ввійшов поліцай.
- Слухайте, Іване! Шо ви говорили нині в читальні між людьми?
- Я між людьми? Або шо, ни можна говорити?
- Можна, лиш треба знати, що. На вас є донесене, шо ви нарікаете та ганьбите якісь порядки.

— Та може й нарікав, — але на писаря, а не на вас, бо я був злосний за то, що писар хоче аби я два рази льокарне платив.

— Я вас за льокальне не питаю. Як називаєтесь?

Списав, що було треба і віддав до суду. А за три неділі Іван був уже присуджений на три доби арешту. Метнувся Іван до адвоката-жидка. Але він не мав часу багато говорити.

— Тайну політику, не можна вести. Не раджу вам.

— То йки тайну? Таже ціле село політикує явно. А тоти ундисти та радикали аж кричут!

— Е, їм можна, бо вони належать до такої партії.

— Можна, каєте?... Ну ту добре!

Відсидів Іван три доби, а вертаючись додому, вступив до Василя.

— Слухай Василю! Ти тут голова від партії, то запиши мене также. Але запиши на самім переді, аби всі знали, що я до партії належу.

— Добре запишу, але дивітси, бо "паничям" буде не всмак.

— Ти лиш запиши твердо, так аби всі знали, а я вже з ними дам собі екосраду. Але таки запиши при мені тепер.

Василь записав.

За якийсь час Іван записався і до читальні, вивчився письма та виробився на доброго бесідника. Ні одно віче ніколи не пропускав. Промовляв не тільки в своїм селі, але ходив і в другі села і згадував там про свої і чужі кривди.

Але тепер він уже знав, як говорити треба!

НА ТЕРНИСТОМУ ШЛЯХУ .

Селом пробігают тривожні вісті.

— Москаль потискає!... Людей забирають!...

Петрик від раня бігає та втаємничує хату від хати:

— З москалем ідут сиріоди, шо мают по трое очей. Каут, шо трета на самій середині чола. А москалів то так йик трави та фой! Ой пропадемо Госпідку! Хто-си такій силі опре?

А згодом доповідав:

— Ану дивітси на дорогу, йикий нарід валит!

Цісарською дорогою тягнуться довгими та широкими рядами виселенці. Десь аж з-над Дністра. А на переді їде на селянській фірі жандарм. Селянин підганяє коні та розказує:

— Після того одної ночі удалось нашим австріякам зайняти кілька сіл. Прийшли і в наше село...

Вішьте карий!...

— Прийшли тай кажуть: "Забирайтеся зараз з села, бо буде битва. Всі погинете! А хто не йде, тому палимо хату, тай усьо, шо має. За годину аби кождий був на майдані, то вас перевеземо за позицію".

Бігали селом і зганяли людей. Баби пробували плакати, але жовніри раз-два їм заткали роти...

Війо карий!... Чого пристаєш?...

А котрий таки не хотів іти, то лишивсі... Хто при дорозі на вербі, хто в рові — або і серед дороги. Прецінь то война, пардону не знає!

Забиралисьмо всьо, шо лиш можна було брати. Та всего не забереш! А по півночі випровадили нас з села. Десь на четвертім селі передали нас шандарям. Тай так ідемо, як ті цигани. Село від села, постерунок від постерунку...

Війо коні!... Війо!...

Навантажені вози клекотять між собою про щось невірне і просуваються по гірській дорозі вперед. За ними йдуть жінки, діти і старі сиві батьки. Дехто з клунком на плечах, — більшість без нічого.

— Петре, Петре! А ти не знаєш? Яким пішов з нами, чи лишився? — гукає старенький, сивий дідусь...

— Кажуть, шо пішов був, — та як ми були вже за селом, назад завернувся... Жаль було майно ворогам лишати... От,...пропаде хлоп за дурно...

— Ой пропаде напевно! А шкода, добрий був чоловік...

— Чи то одна шкода! А от наше майно уже так, як пропало... Добре, шо з душею втікли...

— Тай ми пропадемо марно... Пропадемо у чужих краях, — без хати та без кусника землі! Земля нас держить на світі...

— Ой, певно, шо земля... Але тепер не багато припрошують...Раз іди, то таки вже йди!

— Івана Панкового на моїх очах повісили, а Петро Грицьків десь пропав, як камінь у воду...

— Кажуть, шо виділи, як ішов з воськом скований та обкрівавлений... А за шо?... Конче хотів перейти Дністер тай свою маму забрати з-під куль. Казав я ему "не йди". Але вперся тай не послухав.

— Шо кому написане, так і має бути...

Яким трохи не плакав, як казали збиратись... "Шо, — каже, — я без землі варт? Нема її, то не треба й мене".

— Хіба то так легко, лишати достатки тай іти в світ за очі? — хлипаючи відзивається стара бабуся. — Серце лопає з жалю! Ой лишимо, старий, і ми десь свої кости серед тої дороги... Воронам на сніданє буде...

— Тихо, стара, не плач! Мені і без цего гірко!

Вйю гнідий! І вдарив батогом змордовані коні.

— На ліво! На ліво тримай! На лі-во! — залунав приказ.

Правим боком дороги пронеслись на конях два офіцери. Випередили виселенців, звільнили коней і заговорив один до другого:

— Оці хлопи люблять свою землю і за жадне царство її не покидають. По судах найбільше процесів за землю. І катування та муки не в силі видерти тої прямо фанатичної любови.

Другий подумав хвильку і відповів:

— Їм тепер всьо байдуже. Катують, — байдуже. Коби на своїй землі умерти! Вішають, то вони собі пояснюють, що на те і війна, аби діялось безправство. А проте, коби хоч поховати їх на рідній землі, то вони, як бачиться, вдоволені. Коли палять майно, або грабують, то і тоді ці хлопи живуть думкою, аби чим скорше запустити коріння в грудь цієї землі...

— Але команданти нашого війська впали на добру думку, коли дали приказ виселити їх...

— О так! Певно! Забрати їх між інший нарід. Бо вони самі не втікають, а очікують ворога...

— По правді сказавши, то їм і нікуди втікати. З обох сторін їх б'ють добре..

Коло великої коршми позлазили з коней та зайшли покріпитись. А тим часом непереглядна маса селян посувається до угорської границі. Одні пішком, другі фірами. На переді і з-заду жандарми. Підганяють та утримують порядок.

— Марино! Марино! А де Івась? — питає старенька жінка чорнявої дівчини.

— Ой мамо! Не знаю... Пропає десь від учора між людьми, годі знайти...
Стара звертається до жандарма.

— Пане!... В мене син пропає... Знайдіть його...

— Далі! Далі йти, не балакати. Вечером знайдете. Чого там стали? Форвертс!

— Пане! — звертаєсь дівчина, — будьте добрі... Брат десь загубився, а я не можу його знайти, бо люди йдуть. Він їсти не має нічого, мама плаче, — допоможіть.

— Поночі? Добре поможу! В мене якраз пропала сестра, а в тебе брат. Будемо шукати... А може би так я був тобі за брата?

Дівча червоніє, соромиться, а коли вже догадуєсь, яким він хоче бути братом, виривається з рук і втікає посеред коней на другий бік дороги.

За жінкою, що налягає на ногу й ледве посувається між натовпом, тягнеться за спідницю малий хлопчина. Жінка не годна його нести, бо сама важко йде, а хлопець за малий, певно голодний і змордований дорогою... Червоні напухлі ніжки не йдуть, а волочаться. Тягне обома руками спідницю і плаче.

— Мамо!... Мамо, я не можу... озми мене... відпочиваймо...

— Тихо, синку, тихо... Ше трошки і зараз відпочнемо. Я й сама гірко ноги волочу...

— Дайте дівчака на фіру, бо впаде на дорозі...

— Дала би... та ніхто не приймає. А ми від вечера й кришки хліба в роті не мали. Вигнали нас так, як видите і не дозволили нічого з собою брати. Не було часу, — москаль зачинав бити... Тихо синку, тихо... Зараз відпочнемо.

— Далі йти!

До жандарма підбіг жидок. Щось шепче йому, а в руку тисне хабар. Жандарм потакує головою, а жид підбігає до жінки, що веде на мотузку корову.

— Газдині! Чуєте газдині!... Продайте корову...

Згорблена і поморщена селянка тягне корову сильніше. Корова подає за мотузку голову, натягає шию і шпортається:

— Чуєте газдині! Продайте корову...

— Я не продаю...

— Ну, а ви може думаєте, що на світі вже нема другої корови? Є ще кращі, як ваша. Нащо вам корову тігнути, Бог знає куди? Продайте мені, а собі купите за гроші другу. Коби гроші, яку схочете, таку собі купите. Корові треба дати їсти, води треба, а в дорозі вона й молоко загубит, тай може таки здохнути. Ни ліпше гроші?...

Жінка думає хвилину:

— Правду каже жид. Корова й так ледве йде.
Дивиться на жида сумним поглядом.

— А сила даси?

— Ну, а шо ви хочете? Я вам добре заплачу... Ну! Кілько дати?

— Дай триста.

— Ігій! За шо триста? Я за триста маю дві не такі? Ну, чуєте! Говоріт на правду. Дам сто...

— Я за сто ни продаю.

— Ну, а кілько? Дам сто десіть.

— Дай двісті п'ятдесять, — пробивається і жаль, і прохання.

— Не можу, бігме не можу. У нас худоба так не платить. Хочете сто два-ціть, то вам дам. А більше, бігме, ме можу. Питайте от панича, ци на Венг-рах не купите за ці гроші ше ліпшу від цеї...

— Або ми йдемо аж на Венгрі?

— Ну-ну! Ви аж тудя йдете. Всі тудя тікають. То дуже далеко! Ай вай! Шкода корови, вона тудя не годна зайти...

— А сила день треба тудя йти? — питає стривожена селянка:

— Ну, я знаю! Тиждень, дві неділі, або і більше.

Жінка схилое голову Поволі сльози падуть як горох.

— Чуєте газдині! Я вижу, шо вам гірко, але тепер нам усім біда. Я скажу своїй Найці, аби вам дала на дорогу хліб тай трохи масла. А гроші сховайте добре, аби не вкрали, тай купите собі там корову. Нічого не тратите.

Селянка вагувалась.

— Дай дві сотки тай бери...

— Сто дваціть п'ять даю вам, тай хліб, тай масло, а більше, бігме, не можу. Як собі хочете...

— Куме Йване! — відзивається селянка до старенького чоловіка, що їде возом. — Дає жид за красулю сто дваціть п'ять. Брати чи ні?...

— Бери, небого, бери! Вна й так далеко ни зайде...

— Ну, а шо я казав? Тримайте руку, най даю гроші...

Старий дідусь, сивий мов голуб шкутильгає, налягаючи на ногу. Час від часу пристає і глядить назад себе. Стомлені червоні очі шукають чогось. Сльози скочуються повільно по сивих вусах і бороді та падають оловом у порошок. Уста потріскані від горячки, шо палить старече тіло, дрожать і шепчуть:

— Прощай рідна земле!... Я вже тебе не побачу...

Сонце добігало свою щоденну дорогу. Чим раз скорше скочувалось неначе згори. А коли вже над Чорногорою мало сховатись аж до завтра, то затрималось на одну мить. Огнена куля чим раз червоніла, аж поки стала, мов плинна залізна маса. Тоді кинула на гори і на людей червоне світло...

Останні проміння сонця розливались по горах і стелили криваві стежки перед вигнанцями з рідної землі.

А вони йшли і шпорталися, аж доки темна ніч не закрила дороги.

Ніч. Де-не-де блимає вогонь і за хвилю погасає. Табір виселенців стогне. Оглядає при скупім світлі свої рани. Але не полоче їх водою і не зав'язує. Завтра прийдуть свіжі...

Над Черемошем сидить жінка і мочить у воді ноги. На колінах у неї хлопчина. Усе майно, що забрала з собою. Хлоп'я тулиться до грудей...

— Мамо... Чуєш мамо?

— Що синку?

— Чуєш... О! Слухай, як щось стогне під землею...

— Тихо, синку... То земля стогне з болю...

Вітер шумить якусь тужну і одностайну пісню. А Черемош сердитий товче собою по каміннях, аж сріблісті іскри сипляться. Оба вони, і вітер і Черемош грають тужний предковичний дует. Немов грозять комусь...

— Мамо, а чуєш... Хтось плаче... О! Чуєш?... Чуєш, як хлипає?

— Чую синку, чую... То земля плаче...

— За ким, мамо?...

— За ким?... За тобою, за мною, за всіма, що тут є, тай за тими, що на війні погинули...

— Ма, а чого вона плаче?

— Плаче синку, бо ми її лишили...

— А за татом также плаче?...

— Плаче синку, бо тато боронив її перед ворогами...

— То і я колись буду її боронити перед ворогами?...

— Будеш, синочку, будеш... Коби лиш виріс...

— Ма, а чому нас з хати вигнали?...

— Боялися нас, синочку, тай вигнали у світ...

— Боялися?... То ми такі страшні?...

— Ні голубе, ми не страшні,... а наша думка, наше бажання для них страшне...

— А що то думка?...

І заки вона відповіла, хлопчина підняв руку, показав на темряву та зашепотів:

— О...! Чуєш?...

Жінка вслухувалась у темряву.

— Що синку?...

— Земля плаче тай стогне...

.....
Гори бовваніли мов велети. Табір корчився і стогнав. А на сході блимала мала-маленька зірничка.

ПРОСТИБІГ

(Присвячую жертводавцям "Гуцулам на паску").

В жіночій ганку коло дверей стояла середніх літ гуцулка. Лице, колись не послідної краси, бліде і поморщене.

Старший брат роздавав газдам свічки. Ладилися в похід навколо церкви з плащеницею. Хтось Анницю потрутив. Притиснулася до одвірка, щоби не впасти. Рух і гамір людей пригадав їй хату.

І мигає Анниці образок поперед очі, як вона збирається поспішно ще у своє дівочке убрання і виходить зі своєї хатини. А за нею навздогін діти:

— Ма! А принесіт шо. Тай ни барітси, бо ми дуже голодні...

Вийшла на стежку і хвильку думала.

— Куди піти? В кого дістати кусник хліба або мисочку бараболь?

Майже несвідомо опинилась коло церкви. Стала в ганку коло одвірка і слухала побожного співу та снувала важкі думи.

Паламар ударив у клепала. Глухий стукіт у дерев'яну дошку покотився довкола церкви. Нарід упав на коліна.

Анниця примкнула очі й приперла голову до зимного одвірка.

— Паска? Така велика з хрестом по середині а по боках з ружами? Обтикана довкола писанками як вінком, убрана в сир, масло і яйця? Ні! Ні. Не нагадуйте, не приводіт до розпуки. Моя паска — це буде корж з кільканаціть барабуль, а коло него хрін і може... може одно яйце.

І так на той корж буде чекати четверо дрібних дітей. Та не будуть його їсти, хіба лише кожне дістане кусень свяченого коржа, щоби пам'ятало Великдень.

Навколо церкви обносили плащеницю.

Сонце сховалося за хмарку і гори посумніли. Поважні і чогось задумані газди посувалися повільно в поході. За ними зажурені газдині... Якийсь смуток великий, якась важка жура хилила голови в долину аж дехто спотикався. Згиналися коліна перед маєстатом смерти Відкупителя. Дяки сумно співали:

— "Како погребу тя Боже мой?"

Анницю стискало щось за серце. Голова тяжіла і схилювалась чимраз нижче.

— І як я перебуду оцес Великдень? — питалася сама себе.

— Смерть! — подумала нараз. — Нічо інше лише смерть!

На силу піняла голову. Коло себе побачила кілька таких як і вона.

На силу встала. Спотикаючися мов п'яна пішла на цвинтар. Там у кутику сіла на розвалене вориння і схопила голову у студені долоні.

Непритомною найшов її старий Петро.

— Що з тобов, небого? А встанько! Що з тобов?

Не зараз проговорила.

— Нічого, нічого, Петрику. Це мене така моя слабість найшла.

— Слабість кажеш?...А... була ти в панотця?

— В панотця? Ні — не була. А чого там?

— Таже, ади, мука бідним прийшла на паску з Коломії. Та, то почerez газету. Іди небого, до церкви то панотец на казаню ме зараз читати, хто дістане. Іди, іди, дістанеш дітем на паску...

— Мука?... Паска... — блиснуло лискавкою по темних думках в Анниціній голові.

Усміхнулася болпчо мов сонічко на добраніч.

— Дякую Петрику, що-сте сказали.

— Наче п'яна вернулася до церкви слухати проповіді.

* * *

За годину ішла Анниця рада додому.

Якась нова сила вступила в заморене голодом тіло. Наче весняна птичка перестрибувала з кичери на кичеру. В серці несла нову охоту до життя. Крізь сльози усміхаючись сама до себе говорила:

— Дай їм Боже здоровля та гаразду, що не забули за нас! Дай їм Боже щасливе життя за то, що мої сироти паску будут мати! Аби смуток до них приступу не мав, аби веселість панувала у їх серцю, а сонічко в душі! Аби їх рука ніколи не збідніла! Простибіг!

Сонце розсипало свої проміння по верхах і переймаючи подяку Анниці пересилало почерез гори, ген-ген далеко, аж під солом'яні стріхи братів, що у дружній єдності подали помічну руку, й пригадали світові, що велику силу має той нарід, що годен утерти сльози своїм найбіднішим і найменшим бра-там.

ПРИГОДИ СВ. ПЕТРА

(що гуцули говорять собі про мандрівку святого Петра по землі)

Що року, три дні перед кінцем старого і початком нового Року, сходить на землю між люди святий, якого Сотворитель призначить. Побуде він між людьми, роздивиться, розпитає як живуть, послухає, що говорять і по трьох днях вертає, Сотворителеві свій рапорт, звіт здає.

Віки минали і вже кожний святий бував на землі, лише Петро браму вартує, а про землю і не думає. Випитає душу кожного помершого про новини, про світову політику, та й ходить, ключами подзеленькує. Прийдуть вчені, президенти держави або короновані голови, військові, духовні, дипломати, аристократи, то він набалакається з ними доволі, набере переконання, що на землі все впорядку, і не раз дивується, як дехто застукає в небесну браму з плачем та зойком.

Аж одного разу (це було ще перед війною) покликав Сотворитель Петра до себе.

— Підеш Петре на землю. Передай ключі Павлові, а сам візьми на себе людське тіло і за три дні, на Новий Рік, будь назад зі звітом.

Петро передав ключі, а сам в одну мить опинився на землі. А на землі як звичайно. Один нарід скаче, другий плаче. За два дні обійшов усі держави, всі народи, кожне містечко і село. І задумався Петро на третій день.

— В якій закутині я ще не був? — журиться. Коли так переходив думкою всі краї і держави, почув якийсь голос, що пригадував йому ангельські труби. Спочатку думав, що це причуваєсь йому голос ангельських труб, але по

хвилі зміркував, що це трублять таки на землі. За тим голосом пішов... За кілька хвилин був уже на Гуцульщині.

Там ще колядували. Колядники вийшовши з хати трембітали в трембіти, грали в роги, дзвонили у дзвіночки, а часом пробивався голос берези та колядників, що співали стару поважну коляду. В тім гаморі відзивалась і скрипка, що вела предковіцьку мелодію.

Коли ж молоді юнаки пустились "плесати" перед дівчатами та молодичцями, то Петро аж у долоні сплеснув. Та ж ті "плясанія" ще й він затямив. Молодь заливаючись сміхом обдаровувала колядників, чим хто багатий, а якесь захоплення і торжественний настрій надавало тон ходові коляди. Петро рішився приступити.

— Слава Богу!

— Слава на віки! Слава! — відповіли хором, і обступили Петра. Витали його щиро та просили в гостину до хати. Там знову почали колядувати і забавлялись. Петро і не оглянувся, як його речинець повороту минув. Дедалі стратив і рахунок часу. Гей би забув за свої ключі, за приказ, за небо і почав з колядниками ходити хата від хати. Він не забув, лише собі подумав:

— Пощо вертати до неба, коли тут так само весело, а може веселіше, як там коло брами небесної.

І лишився Петро на Гуцульщині. Скінчилась коляда, почались весілля, а далі прийшов Великдень, славний Красноільський храм на Петра, Зелені Свята і Петро щодня бачив нові образки, нові обряди, щораз нову радість, нову веселість. Мені не вільно розкривати всіх таємниць з того часу, але вистачить коли скажу, що Петро рішився лишитись на Гуцульщині і до неба не вертатися.

А тимчасом у небі дивувались всі святі, де це Петро подівся? Минув рік, другий, а Петра як нема, так нема. Деякі святі зголошувались іти на землю, але Сотворитель мовчав. А Петрові ані в думці не було вертати.

Аж на четвертий рік покликав Сотворитель Юрія.

— Іди на землю та пригадай Петрові, що призначений час до повороту давно минув.

Зібрався Юрій як на війну і полетів конем мов вихор. За кілька хвилин найшов Петра. Він якраз ходив з "Маланкою", перебраний за жида.

— Петре! — крикнув Юрій. — Всемогучий пригадує, що речинець повороту минув!

Петро замахав руками мов від оси і хотів поспішити за Маланкою.

— Петре! Остерігаю тебе, що з військовими не добре сперечатися. Чи думаєш, що у мене нема способу примусити тебе до послуху? В тій хвили вертай!

І рад-не-рад Петро мусів вертати. Ніхто і не завважив, як Петро зник, лише Маланка чудувалася, де то жид подівся.

Прийшов Петро перед Сотворителя і впав на коліна.

— Прости, о Всемогучий, що я забув твій приказ. Ти приказав: Вертай за три дні, а я оце вертаю кілька годин пізніше. Прости, о Всемиловистий!

Усміхнися Сотворитель.

— Хиба ж ти забув числити? Три роки минуло, як ти на землю зійшов, а я післав тебе на три дні.

— Прости, прости! Мені здавалось, що від означеного речинця минуло лиш кілька годин.

— Ну, що ж ти там бачив?

— О, Всевидучий! Ти сам найкраще знаєш, як гуцули живуть, але те, що я бачив, не всилі мій слабкий язик висловити. Любов велика царює між тим народом. Подорожного приймають і гостять як рідного, нагих одівають, голодних кормлять, а достатки які, а краса... Сріблом окрашені їх одяги, а врода гарна, наче пільні квітки. Там я почувався краще як у раю.

— А про Бога згадують коли-небудь?

Задумався Петро важко, а по хвилині несміливо промовив:

— Раз я чув, як колядували щось і про Бога...

— Ну добре, — сказав Сотворитель. — Іди на своє місце і перебери ключі від Павла.

Як тільки перебрав Петро ключі від брами, то зараз настав інший лад. Бувало не одного гуцула довго притримував, доки той очікував на чергу, щоб увійти до раю. А тепер гуцули мали в Петра першенство. Прийде аристократ, дипломат, чи який-небудь президент, або який інший достойник, а Петро його в кут.

— Там чекай і не пхайся. Тут тобі не земля. Є старші від тебе. І тиць наперед якогось там Микулу, Івана чи Семена. За рік пів неба заплішила Гупульщина. Були з Космача, Жаб'я, Красноїлі, Гриняви, Соколівки, Яворова і багато інших сіл. Мало не вскочив у небо і Дутчак з Жаб'я, але праведний Соломійчук зарепетував на ціле горло, що це хрунь і Петро зараз

виштуркав його з раю у пекло.

Рік за роком проминав, а Петро мав у небі цілу Гуцульщину. Дійшло до того, що одна стара гуцулка, славна співачка на цілу Гуцульщину, принесла зі собою люльку і плескач із заболотівської фабрики та конче намагалась, щоб їй дозволили курити. І хоч її переконували, що тепер уже і на селі перестають курити, що всі вписуються до "Відродження", що в небі заборонено курити, що плескач, це найгірший сорт тютюну, то це все не помагало. Петро вдавав, що нічого не видить і не знає, а баба проспівавши декілька пісень, витягла з ангельської кадильниці вуголь і пакнула по небі димом з люльки.

Ангели зчинили крик, що їм крила почорніють від диму, що це зухвальство таку гидоту в небі курити, а Павло аж закашлявся від диму. Рада в раду і Юрій бабу усмирив. Вибив їй люльку пікою з зубів, а бабу вислав до чистилища на одну тисячу літ. Петрові зробив закид, що вже він занадто протегує гуцулів, а що Петро всіх військових боявся, то почав ніби братися остріше до мешканців неба.

І раз десь, двадцять літ пізніше, три дні перед наступним Новим Роком, покликав Петра Сотворитель.

— Я бачу, ти Петре, тужиш за Гуцульщиною. Де далі і місця в небі не буде через гуцулів. Іди ж на землю і побудеш там між гуцулами ще три роки. Ключі передай Юрієві. По трьох роках прийдеш здати звіт.

Вклонився Петро і побіг наче хлопець, дарма, що борода сива і довга аж по пояс. А що гуцули втішилися. Кожний щось передав з неба до рідні, кожний просив щось принести. Один фляору, другий трембіту, третій скрипку, цимбали, а якась молодиця з Красноїлі замовила собі дримбу. Ледви вирвався і злетів блискавицею на землю.

Тут відразу здивувався. Думав, чи не заблудив часом. Але ні! Так, це Гуцульщина, лише тихо, як у гробі. Не чути ні трембіт, ні співу, ні гамору. Навіть по хатах не світиться.

Що це за відміна? — думає Петро йдучи дорогою. Стрінув якогось гуцула з заплаканими очима.

— Слухайте! Що це? Люди вимерли чи що, що така тишина?

— Кризу переживаємо... А ви, що за один?

— Та я... подорожній... Давніше я тут бував і знаю цілу Гуцульщину. Весело жилося, щасливі люди були.

— А, було колись, було... Тепер уже не те. Давно тут був рай, а тепер... От лиш спомин лишився...

Лишив Петро гуцула і побіг до першої хати. Входить, а хата зимна, непалена. На постелі стогне господар, а на печі діти маячать. Жінка склонивши голову на руки плаче на припічку.

— Що це у вас за нещастя? — питає.

— Ох чоловіче Божий! Втікай з цієї хати, бо тут тиф.

Вибіг Петро і за кілька хвилин був уже в другім селі. А там плачі, стогони, зойки... голод. Всю Гуцульщину за день звідав. І скрізь застав лише руїни, плачі, нарікання, стогони. В однім селі стрінув коменяра, в другім ексектора, а в третім сам попав у халепу.

— Пшепрашам, довуд особісти?...

Хоч всі бесіди світу Петро розумів, то не знав, чого від нього жадають. Багато часу минуло, аж зрозумів у чім річ.

— Мій довід... ключі небесні, — вихопилось Петрові, — але їх передав Юрієві.

— А це якийсь тип, що грає варіята... Напшуд!

І помашерував Петро твердим кроком. Два дні водили Петра від села до села, допитували, що за один і звідки. Одяг у Петра пірвався. Навіть апостольську палицю відібрали на доказ якоїсь там вини. А третьої днини замкнули в тюрму як політичного підозрілого. На першім переслуханні признався Петро до трьох убійств, п'ятьох грабежів і до багатьох дрібних проступків.

Коли вернув з переслухання в тюрму, то впав на тапчан і почав гаряче молитися. Але на нещастя, в келії були разом з Петром комуністи. І от вони почали Петра наvertати, що лише в комунізмі спасіння. Коли Петро заперечив і почав їх переконувати, що їх чекає загибель і вічний вогонь, то вони разом скатували Петра так, що він не витримав подвійного "переслухання" і змушений був перед часом явитися у небі. Впав перед Сотворителем на коліна і гірко заплакав.

— Ти чому так скоро вернув?

— О Сотворителю! Мене змусили вертатися. Прямо вигнали душу з тіла всіми можливими і неможливими способами.

— А що ж Гуцульщина?

— Плаче і ридає, Сотворителю.

— А про Бога згадують?

— О так! Всі зітхають і моляться гаряче. Але це мало помагає, бо їм по своєму і молитися не всюди можна. Я сам, Сотворителю, молився гаряче і це вистарчило, щоби я перед часом явився тут.

— Іди назад на своє місце і відбери ключі.

— Сотворителю мій ласкавий! Прошу Тебе, не посилай мене більше на землю. Хай іде Юрій, або який інший військовий, бо мені здається, що кожний з нас погостить так як я. І ще благаю Тебе, Отче, уважно перечитай собі оцей рапорт, що я тут написав. Треба вже конечно зробити щось з тими гуцулами і тим цілим українським народом. Бо вони вже досить намучилися.

То ми певні тепер, що Бог усе докладно знає і над нами змилосердиться...

"ФЕЛЬФЕБЕР"

Розказував старий Дмитро:

— Ви не знали старого "фельфевра"... Ото був раз чоловік! Ни такий, йик теперішні діди! Віслужив 12 років при воську, був фельфевром а відтак назад вернув на свою господарку.

Хата его отам була під лісом, де внуки жиют. Коли я, молодіком, пішов перший раз з колідниками, то він уже був сивий йик голуб. Сидів на печі, та відпочівав за ті роки, шо при воську вібув. А був той дідо перший данцівник на всі гори.

Того року, йик я пішов у кольиду, то ми прийшли до старого напоследок. Старий сидів на печі, підобгавши ноги під себе. Ноги босі, та такі сухі, йик скипочки. А дід сивий, та старий йик світ. Заколідували ми старому, старій і всім хатним, повінчували. Старий платит за всіх. Погостили нас там, йик Бог приказав, а старий за цілий чьис навіть з печі не злавив. Лиш розказує, а сини та невістки, йик слуги, бігают коло него.

Заграла музика. Кількох молодих заданцювало, а решта нас сиділа, балакаючи. Вже данец ішов з півгодини, йик старий гукнув з печі:

— А гей, штара! Дай ко мені штибелетка!

— Ага!... підхопив "береза" усміхаючись.

Жінка подала ему йикіс з полотна черевики. Відав ті, шо з воська вініс. Убрав їх поволе і зліз з печі.

Роздививси по колідниках. Вібрав нас штирох найдужчих і найліпших до данцу.

— Ану, грайте! Але... май, май!...

Пішли ми з дідом у данец. Дідо високий, та сухий, йик тичка. Ноги тай руки, йик патики. З початку данцували з дідом, йик на збитки. Але далі дідо чимраз дужче йшов. Ступав ногами високо так, шо колінами трохи не під ніс тикав.

Вам смішно? А я вам кажу, шо я шьї з роду з ніким так не данцував! Дідо гнав, йик вихір. Хоть з боку не виглідало, аби данцував. От перекидав ногами високо. Але нам шо з ним данцували, то дух запирало.

Руки дідові трималиси мене, йик кліщі. Табівка зхопилася з плеча і сперлася ременем на шиї тай літала за мнов по хаті. Шо я руков посегну по табівку, аби направити, то дідо лиш шугне нами і ми підемо вітром по хаті. Нарешті я вже і нічо не вздрів. Вікна, образи, комин, двері, так миготіли поперед очі, шо годі було і розпізнати. По ремени на шиї я чув, шо табівка крутитси, але видіти єї не видів.

А "береза" підохочує:

— Ни дайтеси, хло, старому! Ни дайтеси!

Ага! Ни дайтеси! Ни дайтеси, йик під ногами дес земля тікає, йик поперед очі лиш видко йикес кружево з людий, йик ноги ни застигают землі досягати! Здавалоси мені, шо всьо з мене зараз злетит і я голий дес полечу і ніхто мене не зіпре.

Здавалоси шо розседуси... На кавалки, на мак... І хоть я летів у данци, йик тот осінний вихір, йик вітер полонинский, то дідови шьї було цего за мало...

Рвавси десь, йик блискавка...

Вже в ухах мені зашуміло, товариш спотикнувси, але падати не було коли... Пішли далі вихром... Дідо не пускав...

Нараз: Дзінь-нь!... Брі-нь-нь!...

Музикант, аби прожив, догадавси і дві струни нараз пукли. Слава Тобі Господи! Пустивси нас дідо, а ми посідали борше, аби не впасти. А дідо йик би і нічого, поліз на піч та воркотів:

— Е, е, а шо то в вас такі пуштї штруни, шо шерод данцу пукают? Чому ни купите шталінки, але на дротенках граєте? А я був би шьї трохи поданцував з молодими. Але най буде і так!... А нарік абисте знов прийшли. Я вам

покажу, йик мій дідо данцував...

Було з того данцу богато втіхи межі колідниками. Та на другий рік місце на печі, де він сидів, було вже порожне. Дідо вібравси туди, де би бірше бути.

Такі то давно були діди! — закінчив Дмитро. — Тепер нема такої моди в людей...

ГРАБАР

Викидав глину з ями та говорив сам до себе:

— Йима зариватси, — буде незадовго другий мертвец. Шос на цім світі псуеси молоде жите. Росте, росте йик на дріжджьох а наразі ні з цього, ні з того лиш храбусь, переломилоси йик ків у плоту, та й уже нима нічого з того. Пішло так йик і не було. А ти небоже, бери кіяню та рискаль та й рий йиму, йик та кертина на дужчих від себе...

Підперся рискалем та оглядав яму...

— Отут, небоже, будеш мати уже спокій. Тут уже тебе не досегне жадна чужа рука...

А по хвилі:

— Та й перетерпів ти відев найбірше за всіх... Кажут, що ціле тіло скарбоване, аж м'ясо від кісток відстало. Штирох уже з твого товариства поховав-сми, а ти п'етий. Гезде усі за редом, оден коло другого, аби йик мете оскресати, то всі разом абисте йшли перед Бога скаргувати того ворога, що вам жите взєв...

Поволи виліз з ями, та дивився якомсь дивно на гірське село.

— Кобих міг зібрати тоту біду, що людем жити не дає, тоту несправедливість, та й тих шо не лиш сами запродуютси з душев і з тілом, але шьи й других тьгннут за собою, та й тих, шо тіни своєї боєси, то бих їх усіх склав у цу йиму та живцем присипав. А потому сівбих на глину та й вартував йик та котюга, ци котрий ни схоче вілізти. Бо вни ни варта аби на світі жили... Лиш попід ноги плентаютьси, та й других шпортают...

Або ця гезде, — показав рукою на свіжу могилу. — Лиш би жити, та бути, та світ веселити. Але шо з того? Молоде, та й ни практичне, хоть і вчене.

Чоловіка замкли за йикус ніби політику, а вно затускувалоси, та й уже тиждень йик розпрощелоси з світом. А двоє малих дітей най ідут попід

людські плоти, то може йик чужі люде їх вігодуют, то будут колис правуватиси за тата й маму. А може й дійдут свого права.

Придивлявся поваленому хрестові на гробі і ніби говорив до небіжчика.

— Ого, Йва! Уже з твого господарства нема нічого. Шкода, шос був такий подуфалий та гордий. Твій маєток ше перед войнов пішов на бубень. Йикийс жид купив на ліцитації...

Треба було, Йванчіку, инакший зарьид давати своїм дітем. Дитина шьи ходити добре ни вміла, а ти уже пхав їй у рот то горівки, то пива. А йик тебе ни стало, то вни десіть раз уміли ліпше пити йик ти. А тепер най уже то, шо я знаю. Хяба в Мошечка будут палити в гробі, та вейкатиси з ним на жидівских пометках.

Поправив хрест і сплонував сердито.

— Вас є бірше таких, йик ти був. Семен присьиг, шо ни ме пити горівки, за то тепер так дудлит вино, шо аж куритси. А Дмитро то такси нираз ужльогає пивом, шо віглідає такий здутий, йик Черногора. Але най п'ют, може борше підут у старці, коби лиш ни пропили все, аби було з чого торбу пошити...

Мовчки пішов дальше і спинився аж коло камінного хреста.

— Ну, ти по собі хоть добру памьить лишив. Ади йикий камінний хрест тобі поклали. Шьи у терновий вінок убрали. А йики паради були. Йикийс молодічок йик став говорити за твоє жите, то так йик у лист півяв. Люди плакали йик малі діти. Він, каже, дав своє жите за нас, боронив нас та кров свою проливав...

Кожде слово, шо тот молодьик говорив, било нас обухом по голові, різало ножем у саме серце. Шьи й сегодне здаеси, шо люде тут стоя, та хилі голови у спід, а з очей капотья сльози...

Через то, я нераз сідаю на твоім гробі, та й думаю шос таке, шо аж дивно мені самому від себе. А в літі, йик тепло, то таки і ночую на твоім гробі. Бо шос мене тьигне до тебе, йик до рідного сина.

Дес там і Петро мій воював з ворогами та й пронав у світі, а я лишивси сам йик палец. Ніхто за мнов не дбає, та й я ніким не требую. Шьи коби дідо мав гроші, то найшлибиси помічники, а так,.. нима за шо.

Люди обминают мене. Кажут, шо старий, дурний. А дітва таки боїтси. Через то шо чуют, йик я умерлим розказую — шо тут си діє. Але я і з живими умів би поговорити... Та нима з ким. Та й з ким тепер можна гово-

рити? Кому поскаржитиси? Хто тепер завідує правдов? Хто моїм словом требує?..

Моя верства давно вімерла, а я лишивси відев на то, абих видів, йик то світ змінюєтси і йик люде шо раз то иньшої гадают. Я відев на то жию, абих вічно скаргував перед Богом неправду, шо нам з дня на день жите коротає...

Сів на надгробну плиту, та вимикував бур'ян з помежи каміння.

Я твій гріб шо днини доглідаю, та буріни вімикую. Може колись зийдутси на твоїм гробі знов люде, аби твого духа набратиси, шо такий був завстий та відважний. Але це відев буде аж тогди, коли вже сльози зачнут просекати до самого серця, до самої душі. Бо то на світі усьо має свій конаец.

Підпер голову старечими руками і думав.

Сонічко прокрадалося крізь галуззя дерев і освічувало ясно камінний хрест, надгробну плиту і старого сивого та похилого грабаря, шо схиливши голову, сам до себе шепотів:

— І коли тот чьис настане? Ци дожию тої хвилі?

ГАЗОВА ТРИВОГА

Чверть століття добігає від цеї події. Позатиралися в пам'яті страхітливі образи всесвітньої пожежі, полиняли обличчя товаришів божевільного танку смерті, багато, багато фрагментів, яких я обіцяв собі до смерті не забути, тепер з натугою пригадуютьса мені, наче кошмарні сні. Лиш деякі не бліднуть. Між ними одна, про те, як капраль Лазік з регіменту "прибитий ходаком" на італійському фронті відкрив газ...

— Між окопами двох ворожих позицій росла середньої величини, трохи карлувата морва. Менше-більше около 20 метрів за дротами. Хто її там на горі Кардіналь засадив, не знаю. Може бути, колись переходили там туристи і занесли ягоду морви, може птаха занесла. Та над тим цілим питанням ніхто собі голови не сушив. Для мужви славного коломийського регіменту було важне, як дістатися на морву та обірвати сочисті білі ягоди. Довгий час ніхто й не завважував білих ягід, прикритих листям. Аж капраль Лазік, вертаючи з нічної служби, стукнув чолом до дерева. Розтираючи гудз на чолі, добачив, чи намацав на дереві ягоди. Кілька днів обдивлював морву і нарешті втаємничив свого краяна Юзька:

— Слухай Юзек! Видиш морву?

— Виджу! Добре виджу.

— А видиш, що на ній висить "ферфлексмагазин"? Ех, ти Юзю замазаний! Протри сліпаки ліпше, то побачиш, кільки Божого дару марнується. І то ще який дар Божий! Солодкий, брате, як мід. Ну тепер видиш?

— Крім дерева, нічого не виджу. Чи тобі часом голод не помішав щось там у голові?

— Йолупе вісімнадцятий! Ягоди на морві, видиш?

— Ягоди на дереві? Чекай, чекай! Ай справді, там щось росте.

— Та не щось, тумане, а ягоди морви.

— А їсти добрі?

— Масш його! Кажу тобі, солодкі як мід.

— Як так, то я вже пішов. А то придивляться ті з ходачкової шляхти і не тільки ягоди, а то й листя зірвуть. Давай скорше нахлібник.

За кілька хвилин Юзько просунувся попід дроти, та кинувся на морву. Але не встиг ще й на метер підлізти, як італійський стійковий вистрілив.

Юзько зойкнув і впав. Кульки з обох сторін почали фівкати, десь обіз-
вався скоростріл. Перед вечором Юзько просунувся назад, без ягід. За те на
найм'якшій частині тіла, кулька вирвала кусень м'яса. Ще таки того вечора
відійшов до лічниці.

Було кілька кандидатів обірвати морву. Та не щастило нікому. Дехто вер-
тався з кулею в носі, в руці, а нещасний Білей лишився там таки з кулею в
грудах. Аж командант відтинку рішуче заборонив вибиратися по морви.

За той час морва достигла. Ягоди побільшувалися, а запах дозрілих ово-
чів доводив капрала Лазіка до божевілля. Ні, справді! Це не були жарти. Тут
перший ліпший з'їв би коня з копитами, а під носом пахнуть морви, аж мліс-
но. Чи не розпука?

Довго чекав капраль Лазік і терпів. Нарешті дочекався. Дочекався місяця
в повні. І першої ночі, коли не мав служби, нишком просунувся до морви.
Цим разом удалося. Ніч була спокійна, стріляниною ніхто не каламутив ти-
ші. Тільки капраль Лазік шелестів листям морви, та голосно помляскував
язиком.

Над ранком просунувся крізь дроти з повним нахлібником стиглих ягід
морви. Та не встиг, ще відпочати по цілонічній виправі, як заряджено пого-
твіля. Капраль, пильнуючи свій відтинок, задоволено підсміхався та відгро-
жувався морві.

— Ось так: Не будуть італійці через тебе нас підстрілювати. Вже я на тебе підшукав спосіб.

Тимчасом починався звичайний воєнний танець. Спочатку зацокотіли, наче бузьки скоростріли. Десь ручна граната бахнула, зафуркотіла міна. Легка гірська артилерія раз по раз засипувала окопи стрільнями. За деякий час і важка почала періщити в скали, аж гори здрігалися. Над головами лопнуло кілька шрапнелів. Окопи вкрилися димом. І нараз капраль Лазік наче збожеволів.

— Стійковий! Дзвони раз, два. Газова атака! Газаларм. Газмаски вбирати! Газаларм!

Настала загальна метушня. Дехто маски зі собою не взяв. Інші, ховаючись перед кулями, не могли скоро витягнути маску. Вибухи стрілен перемішалися з криком, гармідером, зойкотом. Паніка перемінювала військо на нужденних трусів.

— Чому не дзвониш? — кричав Лазік.

— Стійковий забитий! — хтось відкривав на силу.

Метнувся Лазік до дзвінка, та заки добіг, наткнувся на хорунжого Поспішіля.

— Стій капраль! Ти куди?

— Газ! Газ! — зарепетував капраль не своїм голосом.

— Мовчи! — ревноу хорунжий. — Де газ? Який газ?

— Тут, тут коло мене, пане хорунжий, мельдую послушно...

Хорунжий приблизився. Так, дійсно. Там, де прикучнув капраль, можна було відчутти виразний запах газу. Та рівночасно капраль Музика зголосив, що на тім місці, де він стоїть, газу нема. Ті, що були близько капраля Лазіка, чули газ, ті, що коло Музики, твердили, що газу нема.

Перечилися. А хорунжий не міг рішитися. В однім місці відчував характеристичний запах газу, в другім зовсім його не було. Дехто поспішився вже маску заложити, інші чекали приказу, маски не брали.

Ще з годину клекотіли вибухи стрілен, а далі почали замовкати. Замовкла важка артилерія, за нею легка гірська. Ще якийсь час цокотів скоростріл, нарешті захлиснувся і перестав. Ще чверть години і знову тиша настала. Побитих і ранених зараз таки припрятали. Сильна ворожа патруля, здєяткована артилерією, подіравлена скорострілами, в безладі вернулася до своїх. Окопи зміцнено залогами. Тільки справа з газом і далі не була ясна.

— А видиш, що на ній висить "ферфлексмагазин"? Ех, ти Юзю замазаний! Протри сліпаки ліпше, то побачиш, кілько Божого дару марнується. І то ще який дар Божий! Солодкий, брате, як мід. Ну тепер видиш?

— Крім дерева, нічого не виджу. Чи тобі часом голод не помішав щось там у голові?

— Йолупе вісімнадцятий! Ягоди на морві, видиш?

— Ягоди на дереві? Чекай, чекай! Ай справді, там щось росте.

— Та не щось, тумане, а ягоди морви.

— А їсти добрі?

— Маєш його! Кажу тобі, солодкі як мід.

— Як так, то я вже пішов. А то придивляться ті з ходачкової шляхти і не тільки ягоди, а то й листя зірвуть. Давай скорше нахлібник.

За кілька хвилин Юзько просунувся попід дроти, та кинувся на морву. Але не встиг ще й на метер підлізти, як італійський стійковий вистрілив.

Юзько зойкнув і впав. Кульки з обох сторін почали фівкати, десь обізвася скоростріл. Перед вечором Юзько просунувся назад, без ягід. За те на найм'якшій частині тіла, кулька вирвала кусень м'яса. Ще таки того вечора відійшов до лічниці.

Було кілька кандидатів обірвати морву. Та не щастило нікому. Дехто вертався з кулею в носі, в руці, а нещасний Білей лишився там таки з кулею в грудях. Аж командант відтинку рішуче заборонив вибиратися по морви.

За той час морва достигла. Ягоди побільшувалися, а запах дозрілих овочів доводив капрала Лазіка до божевілля. Ні, справді! Це не були жарти. Тут перший ліпший з'їв би коня з копитами, а під носом пахнуть морви, аж млісно. Чи не розпука?

Довго чекав капраль Лазік і терпів. Нарешті дочекався. Дочекався місяця в повні. І першої ночі, коли не мав служби, нишком просунувся до морви. Цим разом удалося. Ніч була спокійна, стріляниною ніхто не каламутив тиші. Тільки капраль Лазік шелестів листям морви, та голосно помляскував язиком.

Над ранком просунувся крізь дроти з повним нахлібником стиглих ягід морви. Та не встиг, ще відпочати по цілонічній виправі, як заряджено поготівля. Капраль, пильнуючи свій відтинок, задоволено підсміхався та відгрозився морві.

— Ось так: Не будуть італійці через тебе нас підстрілювати. Вже я на тебе підшукав спосіб.

Тимчасом починався звичайний воєнний танець. Спочатку зацокотіли, наче бузьки скоростріли. Десь ручна граната бахнула, зафуркотіла міна. Легка гірська артилерія раз по раз засипувала окопи стрільнями. За деякий час і важка почала періщити в скали, аж гори здрігалися. Над головами лопнуло кілька шрапнелів. Окопи вкрилися димом. І нараз капраль Лазік наче збожеволів.

— Стійковий! Дзвони раз, два. Газова атака! Газаларм. Газмаски вбирати! Газаларм!

Настала загальна метушня. Дехто маски зі собою не взяв. Інші, ховаючись перед кулями, не могли скоро витягнути маску. Вибухи стрілен перемішалися з криком, гармідером, зойкотом. Паніка перемінювала військо на нужденних трусів.

— Чому не дзвониш? — кричав Лазік.

— Стійковий забитий! — хтось відкривав на силу.

Метнувся Лазік до дзвінка, та заки добіг, наткнувся на хорунжого Поспішіля.

— Стій капраль! Ти куди?

— Газ! Газ! — зарепетував капраль не своїм голосом.

— Мовчи! — ревноу хорунжий. — Де газ? Який газ?

— Тут, тут коло мене, пане хорунжий, мельдую послушно...

Хорунжий приблизився. Так, дійсно. Там, де прикучнув капраль, можна було відчутти виразний запах газу. Та рівночасно капраль Музика зголосив, що на тім місці, де він стоїть, газу нема. Ті, що були близько капралю Лазіка, чули газ, ті, що коло Музики, твердили, що газу нема.

Перечилися. А хорунжий не міг рішитися. В однім місці відчував характеристичний запах газу, в другім зовсім його не було. Дехто поспішився вже маску заложити, інші чекали приказу, маски не брали.

Ще з годину клекотіли вибухи стрілен, а далі почали замовкати. Замовкла важка артилерія, за нею легка гірська. Ще якийсь час цокотів скоростріл, нарешті захлиснувся і перестав. Ще чверть години і знову тиша настала. Побитих і ранених зараз таки припрятали. Сильна ворожа патруля, здесяткована артилерією, подіравлена скорострілами, в безладі вернулася до своїх. Окопи зміцнено залагами. Тільки справа з газом і далі не була ясна.

Лазік з маскою в руці обнюхував кожний закуток, трохи не кожний камінь і вишукував газ. За ним Музика з хорунжим.

— Що це ви мене дурним робите? — сердився. — О прошу. Є тут газ, чи нема?

— Так чому ти маски не вбереш? Адже ти тим газом віддихаєш вже дві-три години. І як бачиш, ніхто газом не затроївся, — відгризався Музика.

— А й справді капраль! — обізвався хорунжий. — Ходіть но сюди! Щось там не впорядку з тим газом.

— Розказ, пане хорунжий!

— Феее! Феее! Якого чорта ви наїлися капраль, що від вас наче з куфи валить?

— Голошу слухняно, морву їв.

— Морви? А до чорта з вами капраль! Таж це не газ, а просто аршеник! Геть на чотири вітри від мене! Безрога, не капраль!

— Гураган реготу покотився скалами. І довго ще оповідали рядовики один одному, як капраль Лазік водив хорунжого газу шукати.

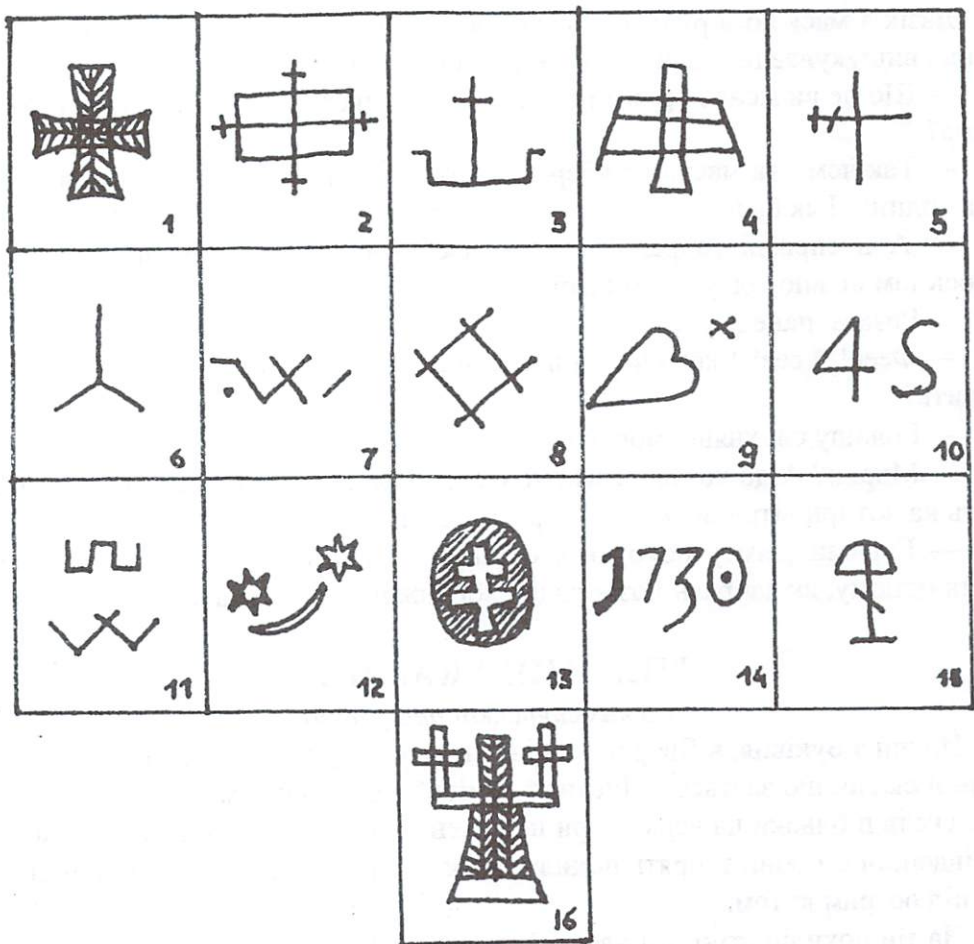
"ПИСАНИЙ КАМІНЬ"

(З каменярьської прогульки)

Йдучи з Буківця, в Яворові, в південному напрямку, доходитьесь до величезної скали, що зветься: "Писаний камінь". Писаний камінь — це властиво два скельні бльоки на верху гори положені один на другім нахилені так, що з південної сторони творять похилу, досить стрімку стіну, з північної сторони під острим кутом.

На тій похилій стіні, з південної сторони і зверху на велитенських камінних бльоках, порозкидані підписи, знаки, хрести, герби і т.п. Північна сторона темна, місцями поросла камінним мохом. Тому що неприступна, для добання, чи пак, писання знаків, не надається.

Мабуть, назва "Писаний камінь" така стара, як давні перші осередки Гуцульщини, як стара назва "Гуцульщина", коли ще не старша. Бо назва такого перехідного пункту, яким є Писаний камінь, могла постати багато скорше від дати перших осадників на Гуцульщині. Однак на це, покищо, не маємо жадних доказів.

В старих актах давньої Польщі, що переховуються в Державнім Архіві у Львові Т.275. поз.1521 1651. знаходимо вже назву "Писаного каменя". Та назва по латині виразно зазначена кілька разів як: "Ляпідемкве магнум дік-тум пісани" (городські галицькі акти ф.327. поз.1717. і 595. 2297.). Що більше акти ті списані дня 2 червня 1760 року згадують, що знаки, які там знаходяться, дуже давні, бо покладені "від віку".

Коли візьмемо під увагу слова "від віку", в дослівнім значенню, то тоді приблизну дату перших знаків, першого Писання одержимо на 1660 рік. Здається однак, що на дослівність старих актів не можна занадто числити.

Коли взяти під увагу, що з початком 16 ст. вже знаємо про село Довгополе, Розтоки, а з другої половини того ж століття про Тюдево, Устеріки, то годі допустити, щоби Писаний камінь, положений на висоті 1222 м. був доволишнім мешканцям незнаним, або щоби в тім часі дістав свою назву. Слова "від віків" слід розуміти, скорше, в числі багатьох. Якби воно й не було, сам факт, що 1760 року на камені були вже різні знаки, карти і що вже в тім часі назва "Писаний камінь", була загально відома, вказує на те, що початок "писання" та назва каменя, губляться в сумерку віків.

Наведені акти згадують, що знаки, які там знаходяться, це знаки гранично-межові. Подають, ріночасно, більшу кількість граничних пунктів, на яких знаходяться ті межові знаки.

Деякі дослідники доказували, що ті знаки і хрести — це сліди і пам'ятки готів, що пересувалися 15 століть тому через Карпати. Свої помічення опирають ті дослідники головно на тім, що найшли нібито готський хрест, який інший дослідник Гуцульщини, на підставі згаданих актів бере за герб Потоцьких. Звідси постала наукова суперечка. Львів закинув Варшаві не тільки незнання історії, але неучтво й ненаукову підготовку.

Не менше важним каменем "преткновенія" показався підпис Довбуша на на Писанім камені. Варшавські дослідники, що були там в 1935 році, бачили автентичний підпис Довбуша, за те Львів, трохи скорше, бачив той підпис, зроблений латинкою.

Щоби переконатися, по чій стороні правда, я вибрався в травні 1937 року з прогулькою на Писаний камінь. Вправді не знайшов я там тих знаків, якими я цікавився, за те скористав з іншої сторони, бо довідався, якими манівцями ходить сучасна наука.

Доступ на гору, а властиво на розложистий верх каміння, досить важкий для старших і для неспортовців. По маленьких витертих ногами ямках, наче по східцях, треба перейти з одної сторони, попри стіжкуватий кам'яний б'лок, а потім виходиться на кам'яний верх, що тягнеться широкою, около 3 метри плятформою в південно-східньому напрямку.

На самім верху Писаного каменя підписів мало, зате трапляються знаки, хрест і карби. Цікаві вони тим, що є в різнородних відмінах і комбінаціях. На жаль дощі і вітри, зуб часу, ті знаки сильно затерли. Чорний налет кам'яного гриба місцями сильно прикрив риси. Можна, однак, звичайним острим патином зішкробати його. Здається саме тут знаходяться найстарші

знаки на Писанім камені. Під словом "найстарші" розумію дату їх народження а не вписання чи видовбування.

На самім краю від північної сторони наче глибокий слід вовчої ноги. Переказ доповідає, що там коло цього знаку мала бути ще гадина з висуненим жалом. Напряж жала вказував на вхід до підземної печери. На жаль гадина я не міг віднайти.

Недалеко вовчого сліду видовбана зірка у формі двох правильних трикутників наложених на себе. Така сама, яку в давнину мав герб Молдавського господарства межі рогами бика. Цей знак заховався ще досить добре.

На тій рівній платформі є, тут і там, вижолоблені від 10-45 см. глибокі ями, що творять своєрідні збірники на дощеву воду. Одні з них більші і глибші, другі менші. Всіх разом 6 ям. Чи ті збірники вижолобив дощ, чи вертіла людина? Про це годі щось рішуче сказати. Деякі сліди і дані вказували би, що їх вертіла людина, аби мати під рукою яку-таку воду. При цій нагоді зазначу, що на північний-захід в ліску знаходиться досить великий камінь, на верху якого виборована діра глибока около 20 см. з проміром около 3 см. Безсумніву борувала її людина.

На тім самім бльоці, де вибитий вовчий слід знаходиться дуже цікавий і дуже затертий старий знак. Наче престіл, на середині спеціальний хрест з трикутником на верху, а з боку гейби посудина, подібна до миски чи макітри, досить висока. Під престолом посередині вибита ямка, щось гейби велика точка.

Трохи подальше затертий, але ще досить виразний хрест ільчастий (рис. 1). На правім боці від хреста чотирикутник перехрещений, з малими хрестами на кожній стіні, Цей знак уважано за дуже старий (рис. 2). Зараз коло цього два наступні знаки. Перший має форму хреста, досить просту, зате другий роблений більш старанно та на жаль, чомусь незакінчений (рис. 3 і 4).

Дальші два хрестики знаходяться вже на другім кам'янім бльоці. Перший з них малий і досить глибокий, другий більший, з одним раменем, два рази перечеркнений (рис. 5). Здається, що перший хрест також недокінчений.

На п'ятім бльоці, наверху тесаного каменя, бачиться тринога або триквєра, а ще дальше, гейби знак якогось гербу, або знак, що постав з числових старих знаків. Там також досить глибоко вибитий знак, чи буква, що схожа на "н". Крім цього є ще інші знаки.

З боку, при вході на гору, Писаного каменя, нарисований тризуб, а побіч нього з одного боку знак в роді решітки. Нижче тризуба підпис: "О.Маковей", ще нижче "Федькович". Коло підписів дата: 7.8.1900. Правдоподібно там тоді підписався О.Маковей.

На наступному бльоці більша кількість підписів, а між ними: Гарматій, Павчук, Терлецький, Вахнюк.

Спеціальну увагу звертає на себе досить великий камінь, що знаходиться перед згаданими підписами. Ціла стіна його від південної сторони "записана" хрестами та образками. Від правої сторони знаходяться там два ільчасті хрести, перший досить великий, другий на четверту частину менший. Ще вище хрестик звичайний з перехрестям на кінцях рамен, а далі три хрести, що постали з решітки по злученні рамен. Два по боках першого ільчастого хреста, а з двох других перший вписаний в середину другого. З другої сторони долішнього поля ільчастого хреста дуже простий образок людини, що танцює з копієм у правій і шаблею у лівій руці. Побіч голови щось, гейби шапка з дармовисом. Ще більше на ліво також простенький образок, гейби людина на коні.

На самім верху каменя над хрестами знак неначе перевернена буква Е і ще один малий знак, гейби римське десять (X).

Багато підписів з'їв зуб часу і вони раз на все пропали. Те саме щодо знаків. Не улягає сумнівові, що знаків було куди більше, але вони повилуплювалися і розлилися за довгі літа.

В декількох місцях можна доглянути трикутники або наріжники. Всі ті трикутники переважно на краях кам'яних брил (*рис. 7 і 8*).

Коли поступити кілька кроків далі, то зустрічаємо два камені, один на другім і вони так творять рід піддашня. Там саме видовбані знаки, що збереглися досить добре аж до сьогодні. Там знаходяться старі, затерті підписи, що їх годі прочитати. Досить виразний підпис: Ch.Вaur 1819. Наступний затертий, лише дата: 1821, досить чітка.

З лівого боку якісь знаки, наче гербові. Півмісяць і дві зірки по боках. На зірках і півмісяцеві слід, що хтось їх луцив. Трохи далі знак, гейби гербу "габданк" (*рис. 12, 13*). Тут дуже виразна дата: 1730. Одинка писана в формі "йот", число три більше від сімки, в середині зера зірка, гейби груба точка. Ця дата не тільки автентична, але покищо найстарша (*рис. 14*).

Наступний знак хреста викликав між дослідниками суперечку. Варшав-

ські вчені доказували, що це знак готів, а львівські, що то герб Потоцьких, як я це вже згадував.

Цей хрест рiзниться вiд iнших тим, що тамтi вдовбанi i творять на каменi заглибини, а цей видовбаний в елiпсi.

Перш за все належить ствердити, що цей хрест видовбаний вправною рукою i викiнчений дуже дбайливо. Елiпса довкола хреста також досить правильно заокруглена.

Хрест творять два рамена: горiшне менше, долiшне бiльше. Через те, що вiн не має заглибин, не заростає та не затирається. Поле елiпси видовбане так, що хрест досить виразний (рис. 13).

Чи це герб Потоцьких? Треба поважно сумнiватися. По перше: вiн не має пiвтреття рамена, а лише два. По друге: не тiльки слiду, але i мiсця нема, де мало би бути ще пiв рам'я.

Оскiльки ж королiвська комiсiя з 1760 року взяла цей хрест за герб Потоцьких, то поповнила неабияку помилку свiдомо, чи несвiдомо.

То може це знак готiв.

Отже, я є тої думки, що це не є знак готiв. Коли б вiн був видовбаний бiльш просто, а не з таким мистецьким смаком, то можна би думати, що справдi те "письмо" сягає померклих часiв з мандрiвки готiв. Але нiяких iнших слiдiв з того часу на "Писанiм каменi" не має. Треба би в дiйсностi дивуватися, що готи так дбайливо довбали той хрест, а крiм нього нiчого iшого не написали.

Ще в княжих часах був звичай, що кладено як межовi знаки т.зв. "фiгуру". Така фiгура дуже часто мала вигляд хреста з двома раменами. Таким способом хрест з нашого рисунку 13 може бути також межовим знаком гуцульських предкiв, а не конче знаком Потоцького, чи навiть готiв. А до цього треба пам'ятати, що того роду хрести можна натрапити на гуцульських писанках.

Те, що хрест видовбано на полi елiпси, завдало дослiдникам нашого часу багато труду й наводило їх на рiзнi здогади про те, що це хрест Потоцьких, чи готiв.

Подавляюча бiльшiсть хрестiв на "Писанiм каменi" подiбнi до хрестiв, якими "писанi" писанки. З того близько пiдходимо до правди, звiдки пiшла назва "Писаний камiнь". У гуцульськiм говорi — це камiнь, на якiм вирiзбленi орнаменти з писанок. Уважний читач нехай порiвняє з гуцульськими

писанками хрести і орнаменти з поданих нами рисунків: 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13 і 16 і тоді довідається, чому мальоване яйце зветься писанкою і чому різьблений камінь — Писаним каменем. І рисунок 13 це, мабуть, давним давно видовбаний старинний орнамент гуцульської писанки.

Побіч згаданого каменя лежить на землі груба плита з гладким верхнім боком, на якій молодь часто танцює під час забав з музикою. На самій середині тої плити є підпис Івана Франка. Дальше є каміння з підписами пластунів, пластовими відзнаками, тризубами, пластовими леліями і є вирізьблене пластобе гасло "Скоб". Ще дальше з південної сторони є скала з підписом Кобилянської.

Те місце замітне тим, що там вирізьблено хрест з ільчастим доземним рам'ям, а на поземих вироблено малі хрести. Цілість виглядає як "трійця" (рис. 16).

Підписи на каменях ідуть аж до того місця, де навис каменя творить ніби природний дах. На стелі тої природної печери написав хтось червоною краскою "Слава ему!"

Це ніби Довбушеві в річницю його смерті. Нижче Франкового каменя є ще один замітний підпис.

Варшавська експедиція дослідників ствердила, що це "славний гуцульський опришок Добош" там підписався. За те інший дослідник доказував, що оскільки він не помиляється, напис зроблений латинкою, цебто по-польськи.

Ніхто з них не є близький правди. Підпис робила вправлена інтелігентна рука. Букви великі, правильні, гарно викінчені і глибоко задовбані. Затриманий теж відповідний розмір. Підписано: "Добошь". Букви фонетичні і з латинкою не мають нічого спільного.

Правда, Довбуш міг заставити когось, щоби його підписав. Знаємо, що в його ватазі був якийсь час Михайло з України, який міг зробити ватажкові цю прислугу, однак не можемо знати, хто і коли цей піпис там поклав. Деякі дані вказують на те, що той підпис не сягає Довбушевих часів. Що Довбуш перебував якийсь час на "Писаним камені", — це більше, як певне. Адже він в околиці Буківця переховувався рік, чи більше, від гайдуків Пшилуцького. Коли би був умів підписатися, був би це зробив. А так підписав його хтось інший. Знаки ж Довбушеві будуть для нас незрозумілі, хочай би ми їх і віднайшли.

Там, де велитенське каміння лежить одне на однім, видніють здалека підписи Каменярів, Союзів Каменярів з Кутів, Соколівки, Стебнева. Це куток Каменярський. Хоч це місце досить недоступне, небезпечне, бо високе, приблизно, на 15 метрів, це для Каменярів, як спортсців, саме і відповідне. Там їх підписи будуть забезпечені перед злочинною рукою, що місцями нищить підписи та дати. Побіч Франкового каменя хтось розлупив і порозбивав частинно українські підписи. Камінь, на яким є підпис Довбуша, пробував хтось лупати. Відлупив невеликий край.

Власники "Писаного каменя" повинні берегти ті старі наші пам'ятки, повинні стежити, щоби знаків на ньому ніхто не нищив та не лупав. А передовсім відгородити плиту, на якій підписаний Франко, щоби ніхто по його підписі не ходив.

З того опису одної каменярської прогульки можуть бачити Каменярі і Каменярки, скільки то можна побачити і навчитися кожному мандрівникові в нашім краю, коли він уміє бачити і вчиться читати в тій великій і живій книзі, — що називається наш Рідний Край.

НІБИ ПРАВДА, НІБИ БАЙКА

У січні 1927 року почала виходити в Коломиї газета "Український Верховинець". У її підзаголовку говориться, що це — "ілюстрований безпартійний часопис, присвячений господарським і культурно-освітнім справам гуцулів, бойків, лемків і підгір'ян". Редагувала і видавала його "колетія". Газета виходила з початком кожного місяця.

У цій газеті Василь Костинюк, під псевдонімом Іван Бідоcha, почавши від другого числа, поміщував свої дописи "Ніби правда, ніби байка". Були це веселі розмови редактора газети зі своїми читачами на актуальні теми тодішніх днів. Писались вони гуцульським діалектом.

Кожне число "Українського Верховинця" мало 8 сторінок. Останнє число, яке є в наших руках — подвійне, за місяць червень-липень, має 12 сторінок. Газета, на жаль, не одержала доволі передплатників і мусіла припинити своє існування.

"УКРАЇНСЬКИЙ ВЕРХОВИНЕЦЬ", квітень 1927, число 4:

Насамперед я вам хочу всім повинчувати, тому добре уважайте, що буду казати: на здоров'є, на многаліт из цими світками, аби нарік ми вже були у себе панами в своїй таки власній хаті, так ек давно було, а за того що є типер абисмо забули...

Дай вам Боже, шоби ви всі такі острі були, ек тот хрін, шо в носі крутит, абисте ни чули ціле жите про заразу — жьисну тоту відьму, шо все фляджіт та цебенькать: "на гирицу їдьмо!",

Дай вам Боже, шоби в вашій преславній родині старшували чесні газди (по всій Верховині), а не тота лапатачьи, шо ингераш вводит, та й нас усіх, ек ту кітку за стебельцем водит!

Дай вам Боже парть з худоби, аби-си множила, тай аби вас (ни паршиків) собов збогатила. Аби масло, сир, сметану тай гуцульську бриндзу ми вже їли, а ті инчі найко їде риндзу!

Бутинарям подай Боже такі моцні руки, шо аби-си ни зжягнули ни смерти ни муки, ек-би прийшло дес в бутині за честь свою стати... та й від тих панів пейсатих права зажідати... Та й портажі аби були у нашій путері, бо до тепер наші ліси на чужім папері.

А вам газди, май, міцніші, скотарів багато, але в ваших полонинах, бо

типер ек на то, талгарі у нас забрали наші полонини, а ми стали торбями до скоїс днини.

Вам газдині даруй Боже веселий прожиток, аби темрйич вам из хати, пішла на осидок там де кури ни допіют та й пси ни добрешут, де гамішні всік іршених, голе, вітак чешут.

Вам легіням позволь Боже за правду стояти, фаріонам ни датиси, своїх гречнувати! Будьте чвалі до науки, злуду проганейте, ек сонце зачне сходити, добре уважайте!

Вам дівчетка наші славні, позволь того Боже, шо вам любе, шо вам миле, шо на світі гоже. Аби ваша славна краса марно не пропала, та й усеким пройдисвітам у руки ни впала. Абисте-си згодували по всій Верховині у радости, и мирности на славу Україні!

А типерки я всім хочу про то написати, чога не дай милий Боже в верховинські хати!

Не дай Боже в наші села курічу сліпоту, прожени від нас п'янство та й тоту пустоту, шо із наших верховинців бідаків зробила, та й масточок забрала, а старців лишила.

Не дай Боже приятелів, шо всюди горлают, шо дають нам їсти, пити та й ше убирают; а ми у них ніц ни варта, хоть з нас луп'є шкіру, та й берут нас на гоцоньки на жидівську міру.

Борони нас від Антипка проклятого того, шо по селах людей дурит шукаючи свого.

Не дай Боже на перехід (Дух Светий из вами) здекутора від податків из штирми рогами! Та й ті блішки, шо так остро за них наказали, найби собі ни котюгам, — а ворогам клали.

Аби Бог крив від напасти, від тежкої ласки, від хрунівської нечести — Йвана від Параски; аби Бог крив та заступив у лиху годину, ек дес чісом ймутси бити таки в білу днину.

За газету хто не хоче гроші заплатити, того біда спопиндає та й ме молотити, так ек колис молотила давними роками, а рекурсу тут ни зробит навіть тот з рогами!

Ек би чісом вас хтос питав шо і де, по чому, то скажете, шо напишу за тото потому, бо типер чісу ни маю за всьо розказати, та й ни можу таки нараз усьо написати. Ек у него у голові є розум без ключа, то най знає, шо це писав
сам Іван Бідоcha.

Відбилася абомовня аж у наші гори, шо на трох старих колах вже їдуть вибори та шо цей візок виборчий пани "приновили" та про запас ще й четверте коло причепили. Вони знають, шо на світі усяко буває, хоть піп з війтом, як світ світом "нігди" не гуляє. А наш гуцул ек звичейно все одно міркує: ци хтос его, ци він когос типер ізмудрує. Дехто скаче, дехто плаче, а инчі сміюτσι, хруні губи облизуют, бо пива нап'ютьси...

Ни одному по віборах лиш смак си накривит, ек на него більше ніхто вже си не подивит, та й ни оден по віборах стане банувати, шо ни буде из панами товаришувати. Ой ни оден з комісарів буде сумувати, лігаючи та й встаючи тіженько вздыхати.

Тежкі чіси, пане брате та й погано жити! Щоб ни тоті псі вибори, ше міг би бідити! Ой коби тоті вибори забрали си в дебра, ни тисла би нас колотьба попід самі ребра. Без виборів, пане брате, легко раду дати: здалека людий держети, д'собі не пускати. Пенсію коби лиш брати, людий зневажети, найважніше: из панами коби добре жити!

Та таке то вже на світі, ек тота помовка: ціле літо носив пан-вовк, та й понесли вовка.

Недавно тому з Аршяви прийшла теліграма, шо д'нам їде у гостину австрияцька мама та й везет нам подарунок: вибори та й пиво! Хруням в користь, панам в славу, а нам всім на диво. Давно колис за Австрії то таке бувало: усі хруні по віборах за стіл засідали та й так собі баювали з ковбасов та з пивом, шо ни оден из них у рів дес забутав рилом. Але типер шос так чути по всій Верховині, шо хрунів нима богато (лиш дес ни дес свині!) та й тим будут низадовго блішки причіпати, аби можна в кождім селі ту расу пізнати.

А ви будьте достойними мати добру раду та най Пан Біг вас боронит лишитися з-заду. Бо шо собі віберете тото мете мати, та й ек собі постелите так будете спати.

Боягуза ни виберіт, бо ме квацувати, а ек пани зприсідают готов іскопати.

Підлизайка вам ни треба най си ни тутурит, бо ек его віберете то всіх вас издурут.

А но решті ви самі вже мете ліпше знати, хто най їде св... ершки пасти, а хто вїтувати.

А вам жінки та дівчата не можна забути, що й вам можна вибрати й вибраними бути. Лише треба дваццятьштри роки на це мати, щоб не лише війтом в селі, а й "бурміщом" стати.

Скби чісом из вас хтось хотів війтом бути, то най собі пам'єтає, що й це може бути! Лишень треба, аби радні голоси подали лиш на него на одного, та й аби післали того, що був у них війтом, у гості до мене, а я єму прочітаю акафист від себе!

По виборах напишіт лист, дайте у світ знати, йкого війта ви вибрали та й ек его звати, а я скажу в шестім числі, що ви ізробили, ци Богові, ци чортові свічку приліпили. Бо то не всьо в світі правда, що говорит пан, але що на то всьо скаже

наш Бідоча Йван.

ДО СКЛАДУ Й ПРИКЛАДУ

У 30-их роках 20-го століття Василь Костиняк продовжував писати свої фейлетони на актуальні теми днів тих років у тижневику "Народна Справа" та в календарях "Золотого Колосу". Підписував він їх псевдонімом Іван Клябука.

ДО ВИБОРЦІВ, "Народна Справа", 1930 рік, ч: 46

Майте увагу чьисні братя, тай і ви сестриці, ви дівчята, тай парубки тай ви молодиці! Незадовго вже будете знов "галасувати" тай картками нових послів у сойм вибирати.

Уважййте, що вам типер кождий стоїт в ласку, а за голос повбіцяє і муки на паску. До виборів то ви: "хами, дзіч псякреф погана". Не вірите? То спитайте йкого будь пана. А в вибори чужі панки забігают хлопа, тай трімаютси кожуха так, йик сліпий плота.

Вже инакше ни почувеш, лиш: "пане Іване! Чи ви чули, пане теґо — вибори, моспане?" І йик стане папіросом Йвана чістувати, а потому йик любенько зачне промовляти, то присегбис, що то ни той, що називав хамом, тай добрий, такий благий из нашим Іваном...

Типер, брате, запам'єтай коротеньку раду: до виборів іди гуртом, не лишейси з-заду. Не дай себе ти нікому нічим підкупити, не будеси тобі в ночі Юда-зрадник снити.

Тай на біду ни нарікай, бо ми всі бідуєм, хоть боримоси из нев, йик самі бідуем. Старі люде так казали: хоть біда нас мучит, то нам таки нима страху, бо вна лиш нас учит, — йик то жити на на цім світі, аби ліпше було, так, аби на ню потомство наше ни забуло...

А типер будьте здорові, нічим не журітси, йдіт наперед — позад себе навіть не дивітси. А йик хруням ни поможе в вібори принука, то хіба їх нарозумит,

палиця Клябука.

МІЙ ДРУГИЙ ЛИСТ ДО ВИБОРЦІВ, "Народна Справа", 1930 рік, ч: 47

Коли хочеш, побратиме, лиш по правді жити, то ни дайси у вібори ти перехитрити. Коли хочеш аби тебе люди шінували, тай за тебе чьимне слово кождому сказали, то варуйси, абис нарід ніколи ни зрадив тай ше гіршої недолі на него ни зладив.

Бо лиш хруні чьисть продают за дриглі тай пиво, собі на встид та на ганьбу, а людям на диво. Бо хруневи то все одно, сорому ни знає, плюнь му в очі, то він скаже, шо дощ накрапає.

Назви его, йик сам хочеш, ни ме си встидати, бо его встид свині з'їли, йик ходив лизати тай тарелі від йикоїс юшки, шо в ній була конетина тай трохи петрушки.

Слова доброго ни варта з ним заговорити, бо він своє ше доточит тай несамовитий побіжит лиш, куда знає, тай таке набреше, шо най го сто раз на день дітько навстріть чеше.

Коли хочеш побратиме, за правдов стояти, то ни треба за комином на піч си ховати. Тай ни треба всім казати: "ий, та шо я знаю? Я би рад вам допомочі та цісу ни маю!" Ни треба так говорити, ни треба йти з-заду, бо йик кождий буде задний, ни дійдем до ладу.

Треба сміло боронити свого права й волі, вібороти собі й другим поліпшення долі. Бо пам'стай, побратиме, чужими руками добре грань лиш вігортати — чужі не йдуть з нами.

Чужий дбає сам про себе, тай своїх ратує, то лиш тогді він ласкавий, ек нас потребує, а потому по віборах, в соймі ме крічети, аби на нас в десітеро драчки наложити.

Най з нас кождий йде за своїм, най свого ратує, тай для добра народного най кождий працює. В кождім селі най настане об'єднане-злука до просвітної роботи,

Ваш Іван Клябука

МОЄ ВІНЧОВАНЄ, "Народна Справа", 1931 рік, ч: 1.

Вінчую вас на Свят-Вечір я на свою моду: майте гаразд в своїй хаті від роду до роду! Будьте дужі та здорові всі, а ваші діти най зростають на потіху, йик на весні цвіти.

Най достаток в вашій хаті завсігди буває, мирно братя на Свят-Вечір кождий хай треває. Кожда хата най си змінит сегодне в палату, а за смуток всяку радість прийміт у заплату. Най багацтво тримаєси бідної хатини і весело аби було помежи сумними. Бідні аби збогатіли, голоду не знали і темноту-несвідомість геть з села прігнали.

Недостаток, слабість, кривда і усе те горе, шо наш нарід з ніг звертає, най потоне в море. Ті, шо слози ше недавно лили-проливали, аби кривди ні від кого більше ни зазнали. Від сегодня най пропаде наш народний біль, а ми сили всі керуймо лиш на таку ціль: аби кождий в своїй хаті і в своєму краю веселеньким господарем жив, йик у самім раю.

Най западеси під землю коршма із горівков, Дудько, Сурка тай Мішілим із своєв жидівков. Від тепер аби коршмарі вже горівку пили, а їх діти на до-рогах каміне возили. Бо вже доста в їх кишеню пішло наших грошій, най зазнають і'вни трохи тих наших розкошій. Чез вже раді помінети із усіми ти-ми, шо нас шо дня візискують тай ше звут дурними...

Най не буде від сегодна між нами одного, аби гірко мозолями робив на чужого. Най ізчезнут людські пйивки, шо кров віпивають, та най згинут ті лукаві, шо нас розбивають і роз'єднують наш нарід! Най пропаде зрада, бо хто зрадов жие в світі, того жеде заглада.

Рік від року проживайте в щыстю і здоров'ю, та солодіт собі жите за-гальнов любов'ю. Злидні й жура аби щезли! Наш селянський стан, най всего добра зазнає!

Клябука Іван

МОЯ РАДА, "Народна Справа", 1931 рік, ч: 3.

Пам'єтайте раз на завжди усі добрі люди, шо з яструба то ніколи голуба

ни буде. Хто яструбом народивси, тот звик до розбою, де він жиє другим птахам вже нема спокою.

А йик брехнев хтос воює, кривду людем робит, то такому і на чолі пляма не пошкодит. Каже дехто, що світ ніби став більше учений, розумніший, культурніший, більше просвічений. А я кажу, що декому байдужа культура, коли тогди вйде на яв та дика натура. Бо дикун хотьби "культурний" лиш тим промишляє, що слабшому коло себе жить не дозволяє... Хто культурний "справедливий", а кривду не любить, то й червака без підстави життя не погубить.

Горбатого не направит навіть домовина, а сліпому то все одно, хоть ніч, а хоть днина. Моцні завше б'ют слабшого — на слъози байдужі, тому моя рада така: будьте і ви дужі!

Най ніхто з вас ни боїтси, що буде ше гірше, бо це що ми перебули, це було найгірше. А по решті, йик хтос когос по голові ковтне, то вже вище не ударит, бо в порожне бовтне.

На чужім кони не їдьте, хотьби був у злоті, бо чужий кінь вергне вами в найбільшій болоті. Ліпше з своїм голубити, хотьби і пропало, йик із чужим ділитиси, тим, що з воза впало.

Де є єдність, там є сила, там панує згода, та не страшна жадна біда, жадна невігода. Бо хто що дня жиє в сварці, лихो накликає, хай ні собі, ні другому добра не бажає.

Пам'ятайте це в велике Йорданськеє свято, може доля усміхнеться, даст нам щісте зато.

Поміж собов жийте в згоді, най сварка погана не нищит нас тай не смутит

Клябуку Івана

ХРИСТОС ВОСКРЕС! (Фарисеям), "Народна Справа", 1931 рік, ч: 16.

Не тіштеси темні духи, що ви слово вбили і печітки на могилі свої положили! Не вам духа побороти, не вам його вбити і надармо ваша сила буде сторожити коло гробу Безсмертного! Чуєте?... Несе вітер пісню вже воскресню "Христос Воскресе!"

Ци видите, йик сторожа від гробу втікає і від світла правди, волі обличе ховає? А печітки усі ваші йик дим пощезали... Ци ви того, фарисеї, не чули, не знали, що не вам на прою ставати з буйними вітрами, бо і не вам збудувати

серед моря там, не вам духа зланцювати — не для вас це все. Ци чуєте, йик співають: "Христос Воскресе!"

Ви хотіли вбити Правду і любов скувати, на незгоді, ненависти аби панувати і пріллети задля того всю кров неповинну, а потому ще скликати йку раду дитинну тай задумали кайданів таких пошукати, аби можна було духа вільного скувати...Але було вже запізно... Могила втворилась, новий Бог і нова віра для всіх появилась... Нову пісню по всім світі вже гомін несе... Ци чуєте фарисеї: "Христос Воскресе!"

Йик дим ви всі ізчезнете в завзетю сліпому і по світі розійдетесь без роду, без дому, бо у серці лукавому ви шьї дикунами! Вас прокліли жінки й діти своїми слезами, бо ви власну своє душу і власне сумліне запродали лукавому! Не для вас спасінне!... На Голготі довершилась уся ваша злоба, а зі страху ви поклали варту коло гроба, аби не дати воскреснути Великій Ідеї і щоб нарід не горнувся відразу до неї... Та не знали ви, що віра у лихій годині, хоть опльована, зганьблена, лежить в домовині, може чуда доказати й воскреснути з гроба. — І безсилі ви будете, — ви і ваша злоба... Піснь воскресна буревієм старий лад стрясе! Дзвонять дзвони на Великдень: "Христос Воскресе!"

... Най зашумит Черногора буйними вітрами і понесе піснь воскресну долами й горами і розбудит усіх сплюхів, селянин ци пан, до змагання, до поступу

Клябука Іван

КОМУ НА, КОМУ НІ!, "Народна Справа", 1933 рік, ч: 9.

Раз сиділо в криміналі кілька комуністів, а між ними мій знайомий Михайло Басістів. То він мені розказував, що вни говорили, тай йик вони "колективно" йикийс час прожили.

Було їх шос кільканацять тай "командант" Юда — йикийс жидок коломиїський, темний дух, приплуда. Намовив їх до роботи, а сам заховався, та нарешті на граници у руки попався.

Та не дуже бідував він. Гершко, Хаїм, Лейба, Срулько, Шмулько, стара Сурка, молоденький Зайда приносили шо дня ему булку і м'ясо так з на п'ятьох... а він з'їдав сам за усіх ласо...

А тимчасом всі ті решта, що там з ним сиділи, такі були, що коня би з копитами з'їли. Але Юда, їх комендант, вдавав що не видит, бо він "койшер", а "трефнаком" то і в тюрмі бридит.

По обіді то зачинав політикувати, про комуну, про колектив усіх научати. Так научав день по дневи. Чісом була й сварка, йик у розмові наш Михайло притулив огарка.

Аж раз Юда вже сильно був розгорячився і на своїм колективі таки пришпилювався. Бо Михайло піддав внесок: що від цієї днини, про колектив не згадувати до тої години, доки обід не дістане "командір" за світа, а тоді практично вчитись его заповіта.

Всі пристали, лише Юда ставси сперечати, а йик обід розділили, то зачєв кричати, що его обрабували злодії, бандити, що він буде на другий раз кусати і бити, а обіду таки не даст з рук собі віддерти, що така злість чейже шкодит — він може умерти. Ну тай сміху було доста з того командира, що зі злости кусав руки та плакав псявіра. Але за то иншим хлопцям втворилися очи, бо аж тепер зрозуміли, що блукали в ночі.

Хитрий Юда на другий день вже ділив сам пайку, та в відплату почув грубу ту тюремну лайку. І ніхто не хотів брати від Юди нічого, а "комуну" проклинали до ранку самого.

За йикийс чес комуністи так си змінили, що націоналістами всі повіхидили. Тому то я так думаю: най всі комуністи попробуют колективно робити тай їсти, а тогди то побачимо, що варт їх наука, тай шо на то колись скаже,

ваш Іван Клябука

ЧАСОМ, "Народна Справа", 1934 рік, ч: 18.

Як на дворі часом вітер по горах гуляє, то спомини минулого в думках викликає.

То думкою по високих Карпатах літаю і проблиску світла в пітьмі глядаю, шукаю.

То спомином вертаюся на ті степи рідні, що для чужих найбагатші, а для своїх бідні...

То згадаю, як молоді орли вилітали, і червону ю калину в гору підіймали.

І так сиджу і слухаю, як вітер гуляє, а час іде хвилинами, в вічність пропливає.

Часом північ проминає, а я не лягаю, біля темного віконця сиджу і думаю.

А часом як буря в ночі по горах клекоче, моє серце стривожено у грудях стукоче.

І нараз з'являєсь в дверях лицар в однострою: "Вставай брате, вже настав час... Спішися за мною!"

Я схоплюся і дивлюся... нікого немає... Лицар пропав, а на дворі вітер завиває...

Часом, брате, в ніч погідну місяць заглядає, у низьке моє віконце світло накидає. Тай у сьйві його яснім летить зірка з неба і за хвилину тихо гасне, немовби й так треба.

А мені здаєсь: не зірка, але наша доля урвалася із висоти і паде до моря.

А часом побачу рідну Україну, немов вінком, садом вкрити велику долину.

Усі хати завітчані вишневим садочком, а за селом лан хвилюєсь під малим горбочком.

А на хмарах горить напис: "Доля України", а далі хрест, а на хресті вінок із тернини.

Прокинуся і до ранку не можу заснути, бо такий сон і по смерті не годен забути.

Прокинуся, річка шумить, з лісом розмовляє, легіт весни пісню життя по горах співає.

І тоді мені здається я малий хлопчина; тішусь, сміюсь і жартую, мов мала дитина.

І нові далекі мрії приходять з весною, додають сил і охоти боротись з судьбою.

І зневіра не гнітить так гейби каноп'юха, бо в будучність крашу вірять
ваш Іван Клябука.

ВІДРОДИВСЯ, "Народна Справа", 1936, ч: 19.

Заречися, пане брате, горівочку пити, будуть тебе усі люде за чесність любити.

Заречися не вживати тої дурманиці, будеш усе при розумі чи в піст, чи в м'ясниці.

Заречися, щоб ти гроші не пріпив ніколи, то не будеш ти до смерти в шинкаря в неволи.

Заречися, що і пива не будеш вживати, то не буде твій достаток шинкаря поглинати.

Заречися і від руму та всіх алькоголів, будеш здоров, не зазнаєш жадних терпінь-болів.

Бо алькоголь — це отруя, що тіло вбиває, — пиячина то по правді і душі немає.

Він за чарку продасть брата, за дві рідну маму, а за "гальбу" кого небудь трутить живцем в яму.

Пиячина — то не тямить, що язик говоре, сюди-туди ліпить слово аж в животі поре.

В него думки каламутні, змисли затроєні, очі сліпі, вуха глухі, нерви розстроєні.

У пияка світ як гарбуз, а люди як мухи, де тверезий дійсність бачить, в пияка там духи.

Покинь, брате, ту гидоту, що духа вбиває, лихі думки нашіптує, до зла намовляє.

Покинь брате ті напої, що то не одного, за кілька хвиль то й з мудрого зробили дурного.

Покинь брате на шинкарів важко працювати, то достаток і багатство будеш в хаті мати.

Покинь брате раз на завше до коршми вчащати, не покинеш будуть люди "шабес гоєм" звати.

Покинь оце товариство, що коршму пильнує і запившись до безтями по ровах ночує...

Відродися, щоб добро у твою хатину, завітало й звеселило в щасливу годину.

Відродись! Хай сумує і плаче жидюга. що ти став уже тверезим!

Ваш Іван Клябука

ОЙ, КОБИ ТО!.., "Золотий колос", 1932 рік.

Ой, коби то раз пропала незгода між нами, аби брат на свого брата вже не копав ями, але би об'єднане всіх дітей України наступило і довело до доброї зміни.

Ой, коби то до науки всі були охочі, йик селяне, так міщане і усі робочі, аби разом здобували знанє тай освіту йик боротись з недолев, коби то "Просьвіту" кожне село то найменше в себе заснувало і темноту, несвідомість із села прігнало.

Ой, коби то межи нами зрадників не було, аби за них жадне село не знало й не чуло. Коби вони загирились, йик їх прадід Юда, а з ним все тото лукавство, продажність, облуда...

Ой, коби то усі хруні, тай та вся порода, шо цураєсь свої неньки та свого народа, так загинули й пропали йик сніг пропадає, коли сонічко весняне его огріває.

Ой, коби то настав гаразд у нашій країні, коби прийшов уже кінець тій нужді й руїні, шо наш нарід так завзято нищут до основи. Коби зникли всі шахрайства тай ті всі підмови, шо нас дурят, шо крутими нас воде стежками, шо грань з ватри вігортают нашими руками.

Ой, коби то всі селяни газету читали, коби в кожній хаті книжку в пошанівку мали, то може би світ дізнався, куди вітер віє, тай може би ще сповнились ті добрі надії.

Ой, коби то усі коршми в школи замінити, в тих школах усіх дітей наших научити, бо горівка перший ступінь до нашої згуби, тай майно там пропивати то соромке діло, бо горівка убиває і душу і тіло.

Ой, коби то на процеси не йшли наші гроші, то були би в нас коровка і коні хороші. Коби сусід із сусідом жив мирно тай тихо, не одно би проминуло і горе, і лихо.

Ой, коби то вже раз любов нас всіх об'єднала, усіх братів, усіх сестер до гурту забрала, то може би і нам колис засвітило сонце в нашій хаті крізь селянське маленьке віконце.

Ой, коби то в таку хвилину це все написати, щоби слово ділом стало! Тогда умирати я вже можу без наріки, без одного звука...

Та ци дїждуси я того...

Ваш Іван Клябука

СЛОВНИК НЕЗРОЗУМЛИХ СЛІВ

- абомовня - відгомін
банувати - жалувати
бутин - праця в лісі
вер - кинув
варуйси - пильнуйся
гамішний - лакомий
гафтувати - забезпечувати
глотитися - товпитися
гречнувати - шанувати
дес йикомос - декому
дъик - дяк
жъисний - поганий
ингераш - перекупство
кау - кажу
кварцувати - мнятися
корконцьок - коркотяг
котюга - собака
кримінар - тюрма
кресало - капелюх
лапатачы - дрантя
лумір - число
лецтий - останній
недотык - нестача
на розхіднім - як розходиться
обшібати - обтягати
обмилка - помилка
осидок - посілість
парть - добре поводження
потерло - поломило
портаж - склад дерева
пугар - шклянка
пукли - розірвали
путеря - сила
радикувати - народжуватись
риндзя - молоко на бриндзю
сила? - скільки?
сітитиси - святитися
скотар - пастух
стальинка - сталевий топірець
талгар - злодій
темринє - темрява
табівка - шкіряна торба
торбей - жебрак
тринути - місце, де три горби
сходяться разом
тутуритися - гордіти
уфльичівси - потовкся
фаріон - інтригант
ферпфлегунгмагазін - склад харчів
(нім.)
флянджити - очорнювати
фойира - довга сопілка
форвертс - вперед (нім.)
цебенькати - говорити пусте
штибилетка - черевики
шпехтір - інспектор.

ЗМІСТ

Проф. Петро Тацуняк: Василь Костинюк і його доба.....	5
Громова бартка (поема).....	10
Покритка.....	18
Право.....	20
Викупив.....	24
На торговиці.....	29
Тайна політика.....	32
На тернистому шляху.....	35
Простибіг.....	41
Пригоди святого Петра.....	43
Фельдфебер.....	48
Грабар.....	50
Газова тривога.....	52
"Писаний камінь".....	55
Ніби правда, ніби байка.....	63
До складу і прикладу:	
До виборців.....	66
Лист другий до виборців.....	67
Моє вінчованє.....	68
Моя рада.....	69
Христос Воскрес!.....	69
Кому на, кому ні.....	70
Часом.....	71
Відродився.....	72
Ой, коби то!.....	74
Словник незрозумілих слів.....	75